

Metaforičko značenje u kajkavskoj frazeologiji mjesta Ludbreg

Kolenda, Mirela

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:616317>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

MIRELA KOLENDA

**METAFORIČKO ZNAČENJE U
KAJKAVSKOJ FRAZELOGIJI MJESTA LUSBREG**

Diplomski rad

Pula, rujanj 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

MIRELA KOLENDA

**METAFORIČKO ZNAČENJE U
KAJKAVSKOJ FRAZELOGIJI MJESTA LUSBREG**

Diplomski rad

JMBAG: 0303052826, **redoviti student**

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Semantika

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Sandra Tamaro

Pula, rujna 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Mirela Kolenda, kandidatkinja za magistricu edukacije hrvatskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskoga rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Mirela Kolenda dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Metaforičko značenje u kajkavskoj frazeologiji mjesta Ludbreg* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskoga djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. RAZUMIJEVANJE METAFORIČKE DEFINICIJE	8
3. FRAZELOGIJA	10
3.1. Put određivanja termina <i>frazem</i>	10
3.2. O strukturi i vrstama frazema	11
3.3. Konceptualna metafora u frazeologiji	13
3.4. O kajkavskoj frazeologiji.....	14
4. GEOGRAFSKI I DIJALEKTOLOŠKI SMJEŠTAJ LUDBREGA	16
5. ŽIVOT I OPUS MLADENA KERSTNERA.....	19
5.1. Kerstnerova kajkavština	20
6. GRUNTOVČANI	21
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	24
8. KONCEPTUALNA I SEMANTIČKA ANALIZA FRAZEMA	25
8.1. Frazemi koji se odnose na čovjeka	25
8.1.1. Frazemi kojima se opisuje čovjekova vanjština	25
8.1.2. Frazemi kojima se opisuju pozitivne ljudske osobine	27
8.1.3. Frazemi kojima se opisuju negativne ljudske osobine	29
8.1.4. Frazemi kojima se opisuju čovjekova stanja i rezultati vlastitoga li tuđega djelovanja	34
8.1.5. Frazemi kojima se opisuje čovjekov odnos prema jelu.....	39
8.1.6. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje	40
8.1.7. Frazemi kojima se opisuje čovjekov status i životne situacije.....	41
8.1.8. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi....	45
8.1.9. Frazemi kojima se opisuje čovjekov odnos prema radu	54
8.2. Frazemi kojima se opisuje količina.....	56
8.3. Frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi	57

9. RJEČNIK FRAZEMA	59
10. ZAKLJUČAK.....	76
11. LITERATURA	77
12. POPIS PRILOGA.....	79
12.1. Popis slika	79
12.2. Popis tablica.....	79
13. SAŽETAK	80
14. SUMMARY	81

1. UVOD

Izuzevši promatranje frazeologije kao jezikoslovne discipline, njezina se zanimljivost ogleda u segmentu česte pripadnosti razgovornome stilu. Budući da se spomenuti stil smješta na rubni dio standardne norme veoma je specifičan. Stoga, povezujući funkcionalno raslojavanje jezika, geografski smještaj pojedinca određenoga razgovornoga stila i čovjekov konceptualni sustav, ista posebnost leži i u frazemima. Ovim će se diplomskim radom predstaviti kajkavska frazeološka istraživanja konceptualnih metafora. Prvih će nekoliko poglavlja pružiti osvrt u teorijske postavke frazeologije, uronit će se u podrijetlo i povijest njezinoga nastanka, a istodobno će biti istaknuti i pobliže objašnjeni različiti kriteriji koji oblikuju ustaljene izraze čvrstih struktura, točnije frazeme.

Bavljenje frazeologijom ujedno predstavlja uplitanje u različite običaje, kulturu, osobito jezik određene skupine. Takva disciplina uvjetuje međusobnim surađivanjima ostalih jezičnih i izvanjezičnih disciplina. U drugome će se dijelu rada predstaviti život i opus književnika Mladena Kerstnera. Važno je spomenuti njegov serijal *Gruntovčani* koji obiluje frazeološkom građom, a istodobno otkriva kulturnološke i jezične karakteristike ludbreškoga kraja. Serijal je poslužio kao istraživačka podloga kajkavskih frazema.

Posljednji dio rada namijenjen je već spomenutomu istraživačkomu aspektu i konceptualnoj analizi prikupljenih kajkavskih frazema. Konceptualna se analiza temelji na teoriji koncepta, a prikazuje se i razvrstava u kontekstu različitih tematskih skupina koje su povezane i sa somatskom frazeologijom. Završetak rada uokviren je rječnikom pronađenih kajkavskih frazema, a svakomu je frazemu dodana i odgovarajuća interpretacija, definicija.

2. RAZUMIJEVANJE METAFORIČKE DEFINICIJE

Polazeći od čovjekovoga konceptualnoga sustava pomoću kojega misli i djeluje pa sve do pjesničke mašte i kićenoga jezika kojim se služe pjesnici uočava se metaforička narav. Takva se narav najbolje opisuje na primjeru konceptualne metafore *rasprava je rat* gdje se ističe da se o raspravama ne govori samo pomoću rata, već se ta metafora u svakodnevnome jeziku očituje u nizu oblika poput: *Tvrđenje su ti neobranjive.*, *Oborio sam njegovu tvrdnju.*, *Nikad nisam ispaio pobjednik u raspravi s njim.*, *Ne slažeš se? U redu, ožeži s primjedbama* (Johnson & Lakoff, 2015: 4). Time rasprava i rat podrazumijevaju različite stvari - verbalni diskurs i oružani sukob. Budući da se o raspravi govori pomoću rata, osim koncepta, aktivnost i sam jezik ustrojeni su metaforički. Zaključuje se kako je bit metafore razumijevanje i doživljavanje jedne vrste stvari pomoću druge. Takve se metafore nazivaju *strukturnim metaforama*. Naime, metaforički koncepti pružaju djelomično razumijevanje neke rasprave, komunikacije i vremena. Oni omogućuju obraćanje pažnje na samo jedan aspekt koncepta (pr. aspekt sukobljavanja u raspravama), dok ujedno prikrivaju druge aspekte (pr. suradnički aspekti). Stoga, kada se govori da je neki koncept ustrojen pomoću metafore, osim što ga metafora ustrojava samo djelomično, može se proširiti izvan područja uobičajenoga, doslovnoga načina mišljenja u područje prenesenoga na jedan, ali ne nužno i na drugi način (Johnson & Lakoff, 2015: 4-13).

Vrste metaforičkih koncepata gdje jedan koncept ne ustrojava drugi, već organizira čitav sustav koncepata i njihov međuodnos nazivaju se *orijentacijskim metaforama*. Većina tih metafora odnosi se na prostornu orijentaciju: iznad-ispod, unutra-vani, gore-dolje, središnje-rubno, duboko-plitko, sprijeda-straga. Prostorne su metafore utemeljene čovjekovim fizičkim i kulturnim iskustvom pa imaju mnogo mogućih fizičkih i društvenih osnova. Primjerice, metaforički koncept *zdravlje i život su gore, bolest i smrt su dolje* ima fizičku osnovu: ljudi su zbog ozbiljne bolesti prisiljeni fizički leći, točnije, kada je čovjek mrtav, on je dolje. Zatim se fizička i društvena osnova pojavljuju u metaforičkome konceptu *dobar status je gore, loš status je dolje. Status je u korelaciji s (društvenom) moći, a (fizička) moć je gore*" (Johnson & Lakoff, 2015: 16). Kao fizička osnova metaforičkoga koncepta *sretno je gore, tužno je dolje* navodi se kako je pogrbljeno držanje rezultat depresije, dok uspravno držanje označava pozitivno

emocionalno stanje (Johnson i Lakoff, 2015: 15). Nadalje, jezik se metaforički konceptualizira pomoću prostora, što se primjećuje zapisivanjem rečenice s riječima u linearnom slijedu gdje su elementi jezičnoga oblika nositelji prostornih svojstava i odnosa. Točnije, zna se jesu li dvije riječi međusobno blizu ili daleko te je li određena riječ relativno kratka ili dugačka. Također, zna se koja riječ zauzima prvo mjesto u rečenici (Johnson & Lakoff, 2015: 113-114).

Govoreći o razumijevanju, Johnson i Lakoff (2015) ističu kako je potrebno dotaknuti se različitih kultura, znanja i vrijednosti sugovornika. Kada sugovornici imaju različita viđenja, uzajamno razumijevanje, ali i pregovaranje o nekome značenju puno je teže. Svaki bi od govornika trebao uvažiti određene razlike i osvijestiti različite svjetonazore. Također, veoma je važno strpljenje, fleksibilnost i velikodušna snošljivost pogrešaka te talent za pronalaženje metafore koja će istaknuti najbitnije dijelove zajedničkih iskustva, ali ujedno potaknuti ublažavanje onih različitih. Prije svega, za čovjeka koji ima sposobnost samorazumijevanja pretpostavlja se da mu je blisko i uzajamno razumijevanje jer razumijevanje samoga sebe proizlazi iz redovitih interakcija s okruženjem u kojemu se čovjek nalazi pa se ono uvelike ne razlikuje od drugih oblika razumijevanja.

3. FRAZEOLOGIJA

Frazeologija je jezikoslovna disciplina koja proučava ustaljene izraze čvrste strukture: frazeme. Ona se u drugoj polovici prošloga stoljeća razvila u samostalnu disciplinu. Važno je istaknuti kako je naziv frazeologija dvoznačan. Osim prve definicije, frazeologijom se naziva i imenuje ukupnost frazema nekoga jezika, ali i pojedinih pisaca koji se mogu svrstati u odgovarajući jezični krug. Za njezino osamostaljenje kao jezikoslovne discipline najzaslužnije je rusko jezikoslovlje, odnosno, zahvaljujući Vinogradovu i njegovome radu *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*, godine 1947. postala je samostalna poddisciplina ruskoga jezikoslovlja i djelovala je usporedno s leksikologijom. Hrvatska se frazeologija počela razvijati radom Antice Menac *O strukturi frazeologizma* 1970./ 1971. godine (Kovačević, 2012: 3-5). Frazeologija izučava nastanak, strukturu, značenja i upotrebe frazeoloških jedinica. Frazeološkome rječniku pripadaju: frazemi, poredbeni frazemi, poslovice, izreke, reklamni slogani, interakcijske formule za strukturiranje govornoga i pisanoga diskursa (Stanojević, 2014: 27-28).

3.1. Put određivanja termina *frazem*

Sedamdesetih, osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća vladao je veliki interes za temeljnu frazeološku jedinicu pa je dobivala nazive poput: *fixed expression* (fiksirani izraz), *word-combinations* (kombinacija riječi), *phrasal lexem* (frazalni leksem), *idiom*. Nazivi fraza, frazem, frazeologem, frazeologizam i idiom najprije su označavali istu leksičku pojavnost, ali su se s vremenom počeli razlikovati. Termin *phrase* (faza) u upotrebu je ušao još pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća u američkome jezikoslovlju. Danas je to termin negativne konotacije, a zbog višeznačnosti nije ni pogodan u hrvatskoj znanstvenoj uporabi. Sličnost se uočava i s nazivima frazeologem i frazeologizam. Naziv idiom usporedno se pojavio u ruskoj, njemačkoj i američkoj literaturi, a odnosio se na doslovno i preneseno značenje. Pod utjecajem ruske frazeologije u hrvatskoj se frazeološkoj literaturi najprije upotrebljavao naziv frazeologizam. No, uzorom na osnovne jedinice jezičnoga sustava kao što su fonem, morfem i semem, Menac i Fink uvode hrvatski naziv frazem i njegov sinonim frazeološka jedinica (Kovačević, 2012: 6-8).

3.2. O strukturi i vrstama frazema

Frazeolozi svoj izbor skupine načela i bitnih kriterija prema kojima se područje frazeologije jednoznačno ograničuje određuju poput Fleischera (Prema Kovačević, 2012: 8-9), a kriteriji frazema su:

- a. *idiomatski karakter*
- b. *semantičko-sintaktička stabilnost*
- c. *leksikaliziranje i reproduciranje*

Dok se pod idiomatskim karakterom podrazumijeva zasnovanost frazeoloških izraza na jednoj slici, kriterij semantičko-sintaktičke stabilnosti označava zajedničko značenje sastavnice frazeološkoga izraza koje se ne može izvesti iz pojedinačnih značenja svake sastavnice. Trećim se kriterijem frazeološki izrazi ne mogu ponovno producirati, već se reproduciraju kao gotove leksičke jedinice, a ponašaju se kao riječi, točnije, izolirani su samostalni nositelji značenja. Važno je spomenuti da se u frazeološkoj literaturi pojavljuju i definicije istaknutih hrvatskih frazeologa: Antice Menac i Josipa Matešića. Matešić (Prema Kovačević, 2012: 9-10) određuje četiri bitna obilježja frazema, a njegova je definicija utemeljena na značenjskoj podlozi. Njegova obilježja su sljedeća: reproduciranje, formalno ustrojstvo, idiomatičnost, uklapanje u kontekst. Kod reproduciranja se frazem pojavljuje u završnom obliku, točnije kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom uporabom. Kod formalnoga ustrojstva frazem je neraščlanjiv skup riječi, a najmanje dvije riječi moraju biti punoznačne. Dok je idiomatičnost semantička pretvorba najmanje jednoga člana toga čvrstoga skupa riječi, uklapanje u kontekst podrazumijeva da se frazem u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član. Menac (1994: 161) pristupa istoj definiciji određivanja obilježja frazema, no osim navedene četiri značajke dodaje i metaforičnost, nepredvidivost na druge jezike, neprobojnost, emocionalnost i nacionalni karakter (Kovačević, 2012: 8-10).

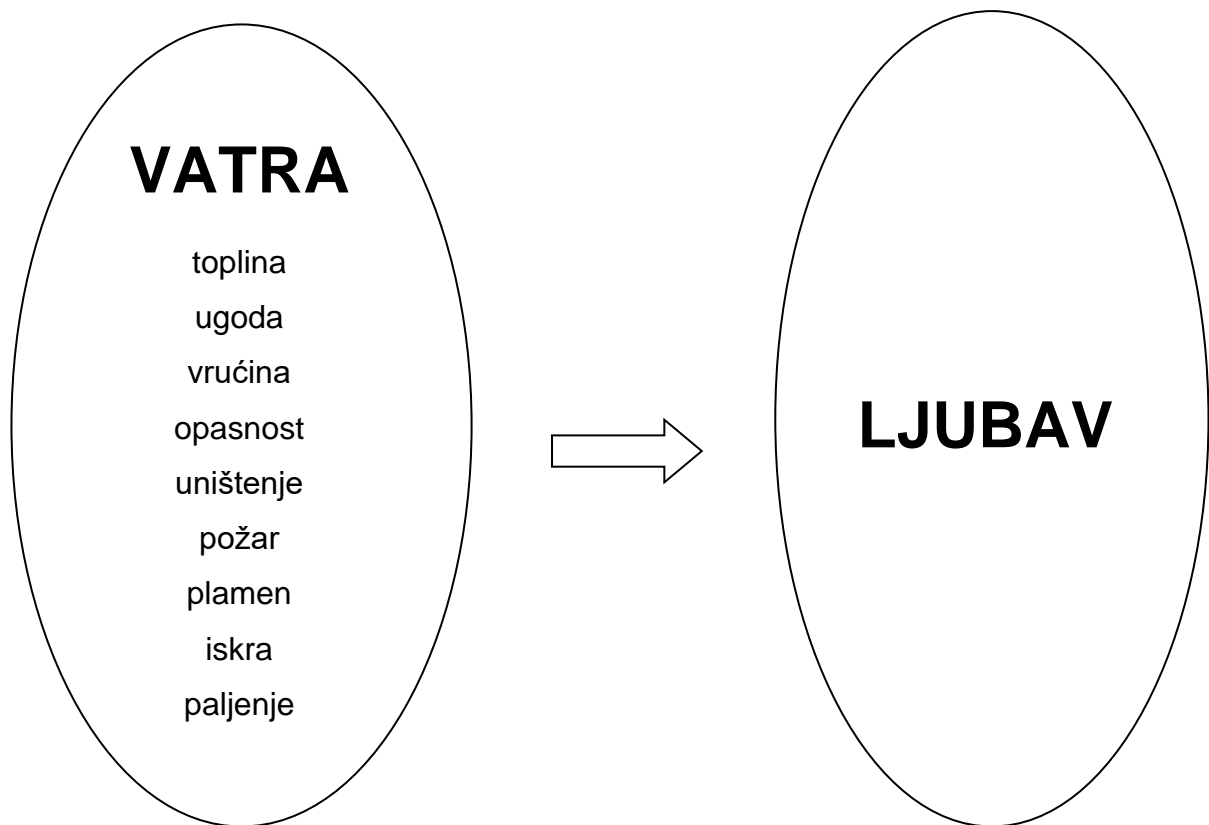
Proučavajući frazeološke granice, frazemi se dijele na one u užemu smislu i frazeme u širemu smislu. U prvoj su skupini frazema utkana osnovna obilježja frazema, a značenjska preobrazba sastavnica je potpuna, dok je kod frazema u širemu smislu preobrazba frazemskih sastavnica manja ili nulta. Osnovna frazeološka jedinica, tj. frazem, složen je znak kojemu odgovara jedno značenje. Njegovo značenje najviše ovisi o putu koji je frazem prošao u procesu frazeologizacije, a događa se da je

nastanak pojedinih frazema prozirniji od drugih, tj. njih prati veći ili manji stupanj idiomatičnosti. Zbog toga su frazeolozi proučavajući i prilagođavajući stupnjeve semantičke slivenosti frazema radili podjelu na tri glavne skupine. Najpristupačnija je Melvingerova podjela na idiome, tj. idiomatske izraze, frazeološke sveze i frazeološke izraze. Idiomatski su izrazi ograničeni jezikom u kojemu su nastali te njihovo značenje nije motivirano značenjem njihovih članova. Melvinger (1989: 97) idiome dijeli na frazeološke sraslice koje krasi članovi koji se inače ne mogu pojaviti kao samostalne leksičko-semantičke jedinice (pr. *u tili čas*) te na frazeološke cjeline čije se frazemsko značenje iščitava iz prenesenoga značenja određenih članova (pr. *imati zlatne ruke, biti jednom nogom u grobu*), a glavna im je osobina slikovitost. Nadalje, druga su skupina *frazeološke sveze* kod kojih su sve sveze čvrste i ustaljene dugom uporabom, ali sve sastavnice nisu preoblikovane (pr. *goruće pitanje*). Frazeološki izrazi su najprozirnija skupina kojima pripadaju poslovice i krilatice. One su u govoru gotove jedinice koje imaju čvrsti leksički sastav i jedinstveno značenje (pr. *svi putovi vode u Rim*) (Kovačević, 2012: 11-14).

Najbrojniju skupinu frazema čine somatski frazemi. To su frazemi kojima je barem jedna sastavnica dio tijela. Frazeolozi ističu kako somatski frazemi iskazuju emocionalne i mentalne sposobnosti čovjeka te različite modele ljudskoga ponašanja. Ujedno, oni naglašavaju tradicionalnu simboliku određenoga dijela tijela, a odražavaju i stavove prema unutarnjemu čovjekovu svijetu. Nastali su frazeologizacijom slobodnih skupova riječi ili sintagmi. *Pri semantičkoj preoblici osnovno značenje nefrazeologizirane sintagme motivirano leksičkim značenjem njezinih sastavnica postaje specifičan znak, ekspresivan naziv za koju pojavu, djelatnost, situaciju* (Kovačević, 2012: 17). Ovi su frazemi vezani uz svakodnevni život, čovjekovu životnu sredinu, njegova razmišljanja i osjećaje, a postoje i somatski frazemi motivirani gestama i mimikom. Naime, izrazi koji opisuju radnju i govor tijela, tj. oni koji opisuju izvršenje pokreta ne smatraju se frazemima (pr. *dignuti ruke, odmahnuti rukom, slegnuti ramenima*) (Kovačević, 2012: 16-18).

3.3. Konceptualna metafora u frazeologiji

Jedna od najprihvaćenijih teorija u kognitivnoj lingvistici je teorija konceptualne metafore i metonimije prema Lakoffu i Johnsonu. Ovdje se jezične strukture temelje na kognitivnim strukturama. Figurativni izrazi u jeziku nastaju pomoću konceptualnih veza u umu koje se aktiviraju nesvjesno i dostupne su u svakome kontekstu. Dakle, konceptualna je metafora univerzalan mehanizam mišljenja. Primjerice, konceptualna metafora *ljubav je vatra* kognitivni je obrazac koji se aktivira bez napora, a pomoću njega se može pouzdano spoznati značenje pojedinoga izraza čak i onda kada ga pojedinac prvi puta čuje u nekome jeziku. Čovjekova ugodna ili neugodna iskustva s vatrom (pr. toplina, opasnost, požar, uništenje, iskra, ugoda, pepeo, ožiljci...) preslikavaju se na apstraktnu emociju ljubavi i o njoj se govori kao da je vatra.

Slika 1. Metaforičko preslikavanje iz izvorišne domene vatre na ciljanu domenu ljubavi (Stanojević, 2014: 31).

Svaki je frazem utemeljen na konceptualnoj metafori najprije bio samo kreativna metafora. Značenja frazema na konceptualnoj metafori *ljubav je vatra* temelje se na zajedničkom kognitivnom mehanizmu te nisu proizvoljna. Konceptualna metafora omogućuje projiciranje relevantnih svojstva izvorišne domene na ciljnu domenu (Stanojević, 2014: 29-32).

3.4. O kajkavskoj frazeologiji

Menac-Mihalić (2011) ističe da se kajkavski dijalektalni frazemi uvelike razlikuju od frazema standardnoga jezika, kako po svome sastavu, tako i u strukturi. U kajkavskoj se frazeologiji nalazi nekoliko vrsta frazema:

a. **internacionalizmi**

- frazemi vezani uz vjerske tekstove ili Bibliju (pr. *čekati manu z neba*: čekati čudo, pasivno očekivati pomoć; *mučiti se kak Kristuš*: teško raditi, jako se mučiti)
- frazemi nastali asocijacijama iz svakodnevnoga života (pr. *čez jeno vuho nuter, čez drugo vun*: ne opterećuje se tko čime, ignorira što)
- frazemi potaknuti povijesnim asocijacijama (pr. *otkriti Ameriku*: govoriti ono što je svima poznato)

b. **frazemi karakteristični za cijelo hrvatsko područje**

(pr. *živi kak bubreg v loju*: uživati u blagostanju, bogato živjeti)

c. **frazemi karakteristični za dio hrvatskoga područja**

(pr. *gledi kak miš z mele*: viriti odnekud)

d. **lokalizmi potvrđeni samo u jednome govoru ili u nekoliko bliskih govora**

(pr. *primiti koga za gege i hititi ga na mađarske brege*: prijatnija onome koji je dosadan)

Menac-Mihalić (2011) se osvrće na dijalektološku literaturu koja frazemskim inačicama smatra one međusobno zamjenjive u kontekstu, ali i varijacije u različitim mjesnim govorima koje su nastale raznim fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaksnih i leksičkih karakteristika pojedinih govora. Prema tome se razlikuju fonološke, morfološke, tvorbene, sintaksne i leksičke inačice:

- pr. *celi Božji den dela*: cijeli dan, stalno radi → **fonološka** inačica s obzirom na refleks jata
- pr. *prešla baba s kolači*: prekasno je za što, propala je prilika → **morfološka** inačica s obzirom na instrumental množine imenice

- pr. *dela se blesaf*: glumiti nerazumijevanje → **morfološko-sintaksna i fonološka** inačica s obzirom na uporabu neodređenoga pridjeva
- pr. *obećava brda i doli*: obećavati nemoguće → **tvorbena** inačica s obzirom na lekseme dol/dolina
- pr. *Bogu za hrptom*: jako daleko → **leksička** inačica s obzirom na leksem hrbet/leđa

Također, Menac-Mihalić (2011) piše kako je kajkavska frazeologija bogata frazeološkom antonimijom, sinonimijom i polisemijom. Primjer antonimnih frazema: *visoki meter i žilet*: niskoga rasta; *visoki kak bandera*: visokoga rasta. Vidljivo je kako se isti leksem *visoki* u kajkavskoj frazeologiji koristi za opisivanje niskoga, ali i visokoga rasta. S obzirom na polisemiju veoma su česti frazemi s dva značenja (pr. *nateknuti na nos komu kaj*: 1. prebaciti komu što; 2. raditi što komu), dok su oni s tri značenja rijetki (pr. *kak da je ko opal Ciganki z torbe*: 1. neuredan, prljav; 2. nepoželjan; 3. snalažljiv, spretan, vragoljast, živahan).

Osvrćući se na sinonimne frazeme u kajkavskoj je frazeologiji najčešći primjer *mali kak štopljin*: mali kao čep, gdje se uočava poistovjećivanje leksema *štopljin* leksemom *mali*. Kajkavska je frazeologija ukrašena i posuđenicama koje su adaptirale na fonološkoj i morfološkoj razini. Najviše je leksema i frazema primala iz njemačkoga jezika pa se zajedno s domaćim riječima stvarala nova frazeologija (pr. *pun mi je kufer svega*: dosta mi je svega). Osim germanizama, zastupljeni su i turcizmi, hungarizmi i anglicizmi. S jedne strane, kajkavska je frazeologija konzervativna jer čuva staro stanje, ali s druge je strane podložna promjenama jer uvijek iznova prima lekseme i frazeme. U novije vrijeme preuzima elemente ili cijele frazeme iz hrvatskoga standardnoga jezika.

4. GEOGRAFSKI I DIJALEKTOLOŠKI SMJEŠTAJ LUDBREGA

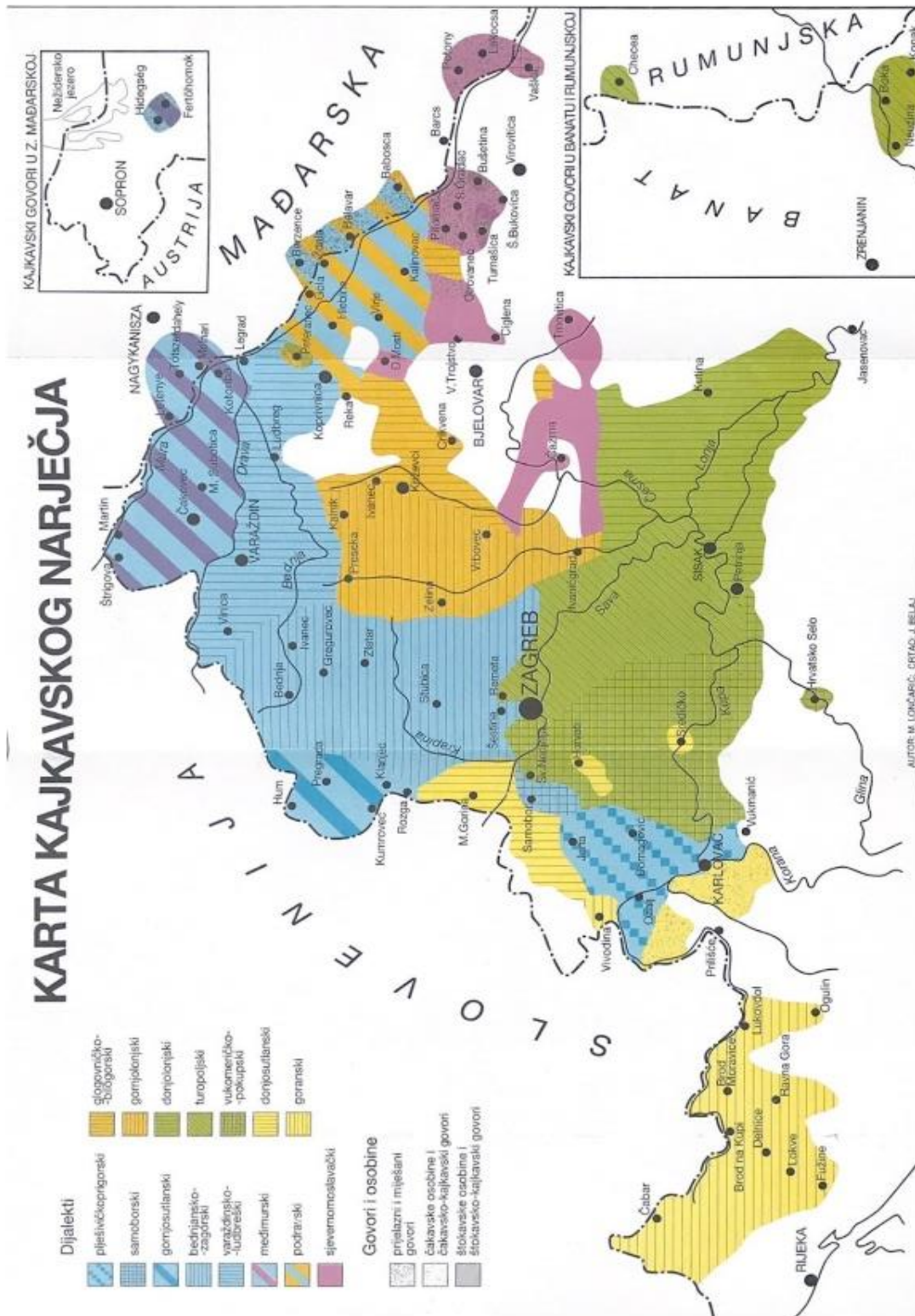
Grad Ludbreg nalazi se u istočnome dijelu Varaždinske županije, točnije između Varaždina i Koprivnice. Kako to Miklošić (2000) tumači, ova jedinica lokalne samouprave obuhvaća dvanaest naselja. Ludbreg, poznat kao centar svijeta na sjeveru graniči s općinom Sveti Đurđ, s istočne strane omeđen je općinama Mali i Veliki Bukovec, dok je sa zapadne strane općina Martijanec. Svaka od spomenutih općina također pripada Varaždinskoj županiji. S južne mu je strane Koprivničko-križevačka županija.

Na temelju dosadašnjih istraživanja postoji nekoliko klasifikacija ludbreških govora koju je pobliže objasnio Lončarić u svojim knjigama *Kaj jučer i danas* (1990) i *Kajkavsko narječje* (1996):

- prva je podjela Stjepana Ivšića. Njegovi se najvažniji rezultati istraživanja i analiziranja kajkavštine odnose na akcentuaciju. Kajkavske je govore podijelio u tri glavne skupine. II. skupinu čine pokajkavljeni čakavski govori, III. i IV. skupina su mlađe, revolucionarne, dok je I. skupina kojoj ujedno pripada i ludbreški govor, konzervativna. U toj se skupini u manjoj ili većoj mjeri čuva mjesto starijega akcenta, a skupinu dijeli na osam podtipova. Ludbreg uvrštava u akcenatski tip pet bez oksitoneze¹, gdje se pojavljuje dugosilazni naglasak dobiven metatonijom², a imenice u instrumentalu jednine ženskoga roda imaju sufiks *-om*. Promatrajući geografsko prostiranje, Ivšić je ludbreški govor svrstao u skupinu zagorsko-međimurskih govora.
- druga je ona najpoznatija podjela Mije Lončarića. On je prema prozodijskim kriterijima kajkavsko narječje podijelio na petnaest dijalekata. Prema toj podjeli ludbreški govor pripada varaždinsko-ludbreškome dijalektu, dok je geografsko prostiranje određenih skupina moguće vidjeti na karti kajkavskoga narječja.

¹ oštro naglašavanje posljednjega sloga u riječi

² fonetski prelazak jednoga naglaska u drugi

Slika 2. Karta kajkavskoga narječja (Lončarić, 1996)

Lončarić je posebno istraživao tri kajkavska sela koja se nalaze na različitim stranama Ludbrega kako bi prikazao sličnosti, odnosno razlike u govoru Subotice na jugu, Slanja na zapadu i Svetoga Đurđa na sjeveru. Glavne su karakteristike svih triju govora: čuvanje osnovne kajkavske akcentuacije, jednačenje glasova $\varphi = \text{slogotvorno } l$ s refleksom etimološkoga o i nenaglašeni vokalizam uz četiri jedinice. Ujedno, ove je elemente Lončarić uvrstio u osnovne značajke varaždinsko-ludbreškoga dijalekta.

- za treću je klasifikaciju zaslužan Đuro Blažeka. Njegova je kratka studija *Vrela kajkavskih govora* (2003) sinteza vlastitih i studentskih istraživanja mjesnih govora sjeverne Hrvatske, prvenstveno međimurskih govora, čak njih trinaest. Osim njih istražio je i tri podavska ludbreška sela: Sveti Petar, Sveti Đurđ i Kelemen. Dok su govor Sv. Petra i Kelemena ludbreški govori, ali prema koprivničkoj i varaždinskoj arei, Sveti Đurđ je naveo kao tipičan ludbreški govor, ali najviše srodan međimurskima. Blažeka (2003) posebno naglašava gubitak opreke po kvantiteti (pr. *riba: životinja*, glagol *riba: pere*) kod svih govora.
- četvrta je podjela Vesne Zečević o kojoj piše i Novak (2013) u svome radu. Zečević također istražuje područje ludbreške Podravine, ali akcentuaciju ostavlja po strani i okreće se vokalizmu pa zaključuje da etimološkoga o nije izjednačeno s refleksom $\varphi = \text{slogotvorno } l$, isto kao što taj refleks nije jednak ni u jednome selu ludbreškoga područja.

5. ŽIVOT I OPUS MLADENA KERSTNERA

Ludbreški književnik Mladen Kerstner rođen je 8. srpnja 1928. godine. Njegov sin Kerstner mlađi (2016) piše da umrli ljudi žive dokle god živi sjećanje na njih. Osvrnuvši se na književnu ostavštinu njegovoga oca može se potvrditi da se i sjećanje na njega ne može brzo ugasiti. Mladen Kerstner je nakon pučke škole upisao gimnaziju u Zagrebu i Trgovačku akademiju kako bi postao nasljednik očeve ludbreške ciglane, no budući da je živio za umjetnost napustio je akademiju te upisao Zemaljsku glumačku školu u Zagrebu, a istovremeno je bio i u vojsci u Gospiću. Nakon jedne godine napušta i ovu školu te na sugestiju Branka Gavella³ upisuje režiju na Akademiji za igralsku umetnost u Ljubljani. Nakon nedovršenoga studija i u Sloveniji odlazi za kazališnim životom u Pulu i Varaždin. Godine 1954. vraća se u Ludbreg gdje preuzima vodstvo amaterske glumačke kazališne sekcije. Amaterska je sekcija djelovala do 1958. godine, a uprizarili su šest komedija i šest drama. Bilić (2008) spominje veliki uspjeh njihove posljednje predstave *Hasanaginice* za čiji je tekst zaslužan Milan Ogrizović. U toj je predstavi nastupalo čak 40 glumaca amatera. Raspuštanjem amaterskoga ludbreškoga kazališta Kerstner odlazi u Slavonsku Požegu gdje također ostavlja duboki trag u kazalištu, a od 1967. godine nastavlja svoj život u Zagrebu i tamo postaje profesionalni književnik.

Iako su roman *Kabana br. 23*, *Djetinjstvo u Gruntovcu* i zbirka humorističnih proza *Gruntovčani* jedine tri knjige koje je Kerstner objavio za vrijeme plodnoga stvaralačkoga života, uvelike se posvetio pisanju radiodrama. One su bile izvođene na Dramskom programu Radio Zagreba od 1969. do 1991. godine. Smatra se da je od trideset napisanih danas sačuvano samo desetak. Glavne teme kojima je Kerstner zabavljao publiku bile su: kritiziranje socijalističkoga društva, poštenje naspram politike, konflikt pojedinca s običajima i sredinom u kojoj se nalazi, neostvarene ljubavi. Bilić (2008) u svome članku navodi da je Kerstnerov opus bogat kazališnim komedijama *Krstitke*, *V Gruntovcu i devize klize*, *Gruntovec je moj dom* te komedijom *Weekend u Gruntovcu* koja je igrana čak pedeset i osam puta u četiri sezone pa se

³ Gavella je otac suvremenoga hrvatskoga kazališta, redatelj, pedagog, teatrolog, kazališni kritičar i prevoditelj.

time smatra njegovim najboljim kazališnim komadom. Kerstner je uz kazalište uređivao i satirički list *Kerempuh*, bavio se novinarstvom, bibliotekarstvom pa i ugostiteljstvom. Godine 1975. postaje članom Društva hrvatskih književnika. Neizostavni su i Kerstnerovi televizijski serijali *Mejaši*, *Gruntovčani* i *Dirigenti i mužikaši* kojima je odlično prikazao gorčinu preživljavanja ljudi podravskoga kraja. Kerstnerova smrt nastupila je 9. rujna 1991. godine u Zagrebu.

5.1. Kerstnerova kajkavština

Bilić (2008) prepričava Kerstnerove prve susrete s kajkavskim riječima koje koristi u djelima, ali i serijalima. Kao što je već istaknuto u četvrtome poglavlju, ludbreški govor pripada varaždinsko-ludbreškome dijalektu prema Lončarićevoj podjeli, dok ga Ivšić svrstava unutar zagorsko-međimurskog dijalekta.

Kerstner je koristio svaku priliku sudjelovanja u razgovoru seljaka okolnih ludbreških sela kako bi za svoje radove posudio starije, rijetko korištene riječi i fraze. Pojedinu je kajkavsku riječ bezbroj puta izgovarao i analizirao, a kada se dogodilo da bi ona zapinjala, prilikom pisanja scenarija pronašao je zvučniju riječ koju je dodao postojećoj ili je ponekad zamijenio. U svojem članku Bilić (2008) je književnikovu kajkavštinu oprimjerio komedijom *Weekend u Gruntovcu*. Osim karakterističnih promjena koje se događaju u kajkavskome vokalizmu (jednačenje *e* i *ə*), konsonantizmu (čuvanje suglasničke skupine *čr-*, pojava krajnjega *l-*, inicijalna skupina *hv-* prelazi u *f-*), morfologiji (vokativ se izjednačava s nominativom, kratka množina imenica, najčešća upotreba futura II.) i sintaksi, u Kerstnerovim se tekstovima već na početnim stranicama uočava izostavljanje naglasaka na riječima. Također, za njegova je djela veoma karakteristična pojava izjednačavanja glasova *ć* i *č* u srednje *č*. Kerstnerov se jezik zbog mnoštva kajkavskih fraza, humora i ekspresivnosti smatra upečatljivim i zanimljivim. Primjerice, interesantnost se može potvrditi upotrebom germanizama (*grunt*: imanje, *fertik*: gotovo, *urlaub*: odmor), turcizama (*hurma*: luda, *klafrati*: brbljati) pa i pokojih hungarizama (*betežen*: bolestan) i anglizama (*kombajnerati*: kombajnirati). Kerstnerova se djela ne bi u potpunosti nazivala kajkavskima da ne obiluju umanjenicama i hipokoristicima (*sinek*, *babica*, *Božek*...). Svoj jezik najbolje opisuje on sam efektnim riječima: *I jezik kajkavskih sjeverozapadnih i sjevernih područja, i stara kajkavska književnost, i suvremeni kajkavski pisci, i Krleža - sve su to dragocjene cigle za našu građevinu koju ćemo, izgrađivši je, krstiti:*

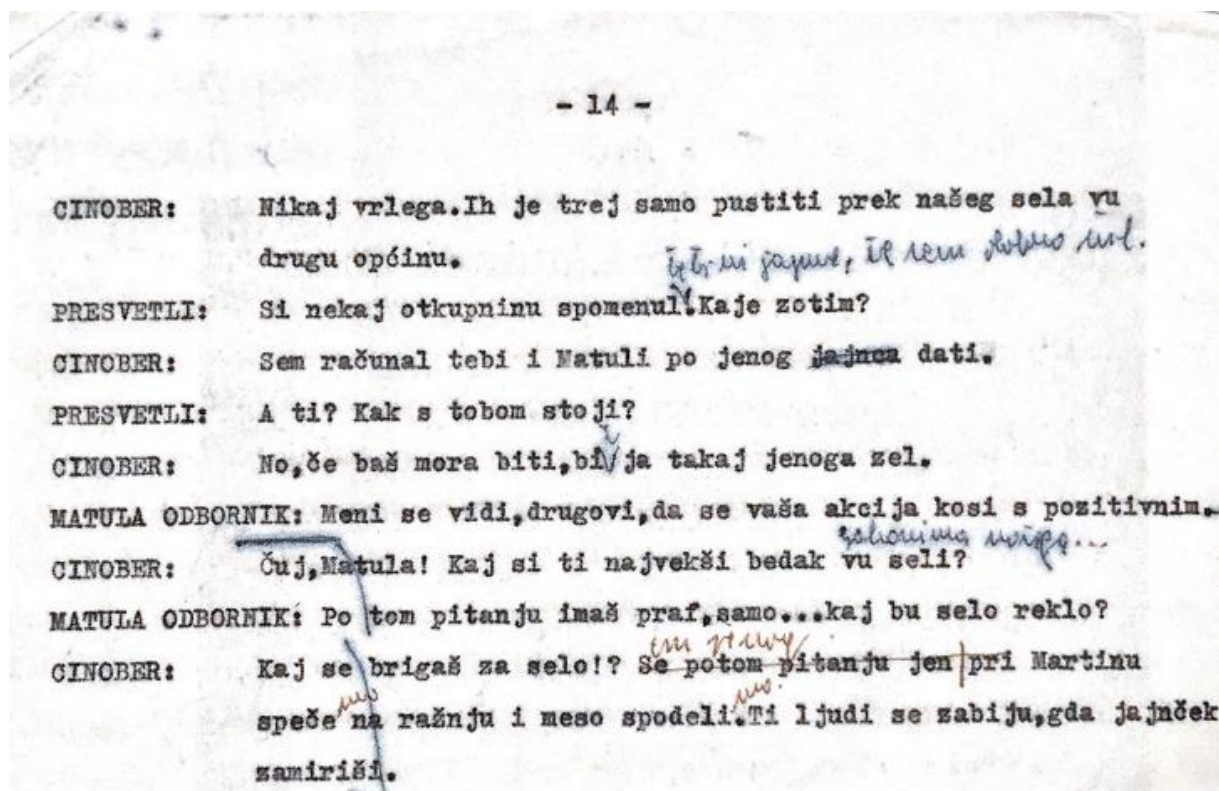
nadvarijanta narodnog/ pučkog/ kajkavskog dijalekta istočne/ revolucionarne skupine (Kerstner ml., 2016: 24).

6. GRUNTOVČANI

Dramska serija *Gruntovčani* snimljena je i prvi puta prikazana 1975. godine na Radioteleviziji Zagreb. Zahvaljujući scenariju Mladena Kerstnera i redatelju koji ima odličan i raznovrstan opus filmova Kreši Goliku snimljeno je deset epizoda spomenutoga serijala. Bilić (2008) ističe Kerstnerovo i Golikovo slično doživljavanje likova u seriji, ispreplitanje zajedničkih ideja, poetičkih ciljeva i prije svega identično poimanje poante teksta. Njihov je cilj bio istaknuti ljudske karaktere, bazirati se na prikazima borbe za život i vrlo vješto dočarati odnose među likovima, dok su priču htjeli ostaviti po strani i učiniti je sporednom.

Poznato je da su Kerstnerovi *Mejaši* uz seriju *Naše malo misto* među prvim dijalektalnim serijama u Hrvatskoj. Kerstnerova je prva serija publici dala uvid u radnju i likove koji se kasnije pojavljuju u *Gruntovčanima*. Kerstner mlađi (2016) naišao je na očev štampani rukopis pod naslovom *Humoristička TV serija Mejaši - Traitement*. Prema njegovim zaključcima, knjiga je nastala nakon televizijskoga projekta *Mejaši* kao odlična filozofska podloga *Gruntovčanima*. Sadržava nekoliko eseja i priloga. Veoma je dojmljiv esej *Selo danas* gdje Kerstner piše o svojim likovima kao definiranim s ekonomskoga i sociološkoga stajališta, no objašnjava kako odstupanjem iz svojih standardnih okvira oni postaju neodređeni i potpuno nejasni. Navodi i argumentira teze prema kojima bi *Gruntovčani* bili nastavak *Mejaša*, dok ih s druge strane i opovrgava. Iako su likovi i njihove karakterne osobine ostali isti, uvodi se mnoštvo novih reakcija, a opće životne teme (rođenje, vjenčanje, alkoholizam) zamjenjuju se konkretnima (problem trstičara, raketaša, odlazak na šihću). Osim što mjesto radnje ostaje *Gruntovec*, teren se proširuje i prikazuju se različita mjesta od Varaždina do Osijeka. *Gruntovec* kao fikcija podravske sela veliki je dio Kerstnerovoga književnoga opusa. Kajkavska riječ *grunt* predstavlja posjed, zemlju.

Glavne likove Andriju, tj. Draša ili Dudeka i njegovu ženu Regicu Katalenić spretno su utjelovili glumci Martin Sagner i Smiljka Bencet. Od ostalih je glumačkih zvijezda ovoga serijala potrebno spomenuti Mladena Šermenta koji je glumio svima dobro poznatoga lika Imbru Grabarića zvanog Presvetli, Zvonimira Ferencića kao Franca Ožbolta poznatoga pod nadimkom Cinober, Eugena Franjkovića koji je utjelovio Martina Škvorca. Kerstner ml. (2016) spominje naslovnu i odjavnu pjesmu serije čije je stihove napisao Dubravko Ivančan, uglazbio Živan Cvitković, a izvele ju nevjerojatne Ladarice. Također, u svojoj knjižici umeće različite ostavštine svoga oca poput fotografija, osvrti, dokumenata, ali i posebno zanimljivo za ovu temu dio scenarističkoga prepravljjanja *Gruntovčana*.

Slika 3. Pisani tekst s rukopisom kojim se doraduje scenarij
(Kerstner ml., 2016: 18).

Prepravljeni scenarijski tekst koji prikazuje umetnuta fotografija dio je scenarija za snimljenu petu epizodu *Ovce idu*. Osim prethodno spomenute snimljeno je još devet epizoda, tj. naslovljenih priča *Gruntovčana*, a to su redom: *Božja vola*, *Jelen*, *Babica su nakanili hmreti*, *Zlatna jajca*, *Ščukin berek*, *Kompanjoni*, *Žufka čuča*, *Na probi* i *Ostajte ovdje*.

Vesna Perišić-Kovač (2015) u svome se članku bavila elementima tradicijskoga u seriji. Selo *Gruntovec* tipično je podravsko selo gdje su šire neasfaltirane ulice povezane manjim uličicama. Osnovu dvorišta čini kuća uz gospodarske objekte koji su poredani u nizu poput sjenika, svinjca, drvarnice. Autorica članka navodi glavne materijale koji se koriste pri izgradnji krovova: slama, crijep, a najčešće je to trstina. Govoreći o tradicionalnome građenju, neizostavan je i trijem duž cijele kuće, a ograđen je daskama. Isto tako, različiti mehanizmi za zatvaranje vrata izrađeni su ručno od drveta ili u kombinaciji s metalom. Zanimljivo je kako svaka tadašnja kuća ima samo tri prostorije: kuhinju, sobu i spremište. Zbog nekvalificiranosti, seljaci su bili u teškom položaju pa i ono malo zemlje što su posjedovali nije im donosilo prihode pa je pukućstvo je veoma oskudno. Nezaobilazne su tekstilne zidne krpe, točnije zidnjaci, kako ih sama autorica naziva. Na njima su ručno vezeni prizori svakodnevnoga života na selu, a moguće je naići i na pokoji stih, primjerice: *Kuharice manje zbori da ti ručak ne zagori* (Perišić-Kovač, 2015: 190).

Osim dvorišta, čest je i prikaz vinograda uz malu klet drvene konstrukcije, ali i seoske gostionice gdje samo muški dio zajednice provodi vrijeme, dok je ženama posvećeno područje dvorišta i doma. Perišić-Kovač (2015) opisuje specifičnu odjeću žena onoga doba. Najčešće je to bila marama čija je boja označavala status žene i pripadnost određenoj dobnoj skupini. Stoga su starije i udane žene nosile smeđe marama, a one mlađe veselije boje. Uz to, isticala se i duga suknja preko koje je dolazila cvjetna pregača. Budući da su spomenuti tradicionalni elementi, od građevina do odjevnih kombinacija rijetko vidljivi današnjici, prizori u seriji su gledateljima odlično prikazali dašak onoga doba.

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživački dio rada odnosi se na zapisivanje mnogobrojnih frazema koji se pojavljuju u seriji *Gruntovčani*, konceptualno i semantičko analiziranje istih i predočenje prikupljenih skupina frazema izvornim govornicima grada Ludbrega. Frazemske skupine predstavljene osobama starijima od sedamdeset i pet godina (Pavao Kristanović, Stančin Katarina, Slavko Mlinarić) koji još uvijek koriste zastarjele kajkavske fraze kako bi se prilikom razgovora i određenih pitanja pokušali prisjetiti frazema koje svakodnevno koriste i ujedno ih prezentirali u svojem obliku. Ukoliko je značenje frazema nejasno, pobliže bi ga objasnili.

Osim što su *Gruntovčani* odličan izbor kada se govori o kajkavskoj frazeologiji općenito, veoma je značajan i prikaz oprečnih strana u serijalu. Kerstener likove već na samome početku dijeli na one poštene, siromašne, radišne, ljude koji svakoj situaciji pristupaju realno otvorenih očiju, tzv. ljude *nazbilj* i one lukave, bogate, zavidne, lažljive, tj. ljude *nahva*. Ovakva podjela uvelike pridonosi izražavanju i upotrebi frazema pa je tako pogodna za istraživanje i konceptualnu analizu.

Prvi dio istraživanja proveden je redom:

1. metodom gledanja i slušanja serijala, ujedno i uočavanjem, spoznavanjem i razumijevanjem kajkavskih frazema u govoru likova,
2. metodom zapisivanja frazema u obliku u kojemu su bili izgovoreni i transformacijom istih u izvorni oblik koji bi se nalazio u knjigama.

Drugi se dio istraživanja proveo:

3. metodom razgovora gdje miješanjem slobodnoga i heurističkoga razgovora s mještanima Ludbrega dolazi do određene spoznaje novih frazema,
4. metodom analiziranja i metodom rada na literaturi: prikupljeni su frazemi svrstani u određena značenjska polja u čemu je poslužila knjiga Barbare Kovačević: *Hrvatski frazemi od glave do pete (2012)*.

Frazemi iz serijala i oni prikupljeni od mještana grada Ludbrega najprije će biti konceptualno podijeljeni pripadajućemu semantičkomu polju te analizirani na temelju glavnoga koncepta ili somatskih sastavnica. Nakon toga, u radu će biti prikazani rječnik frazema, abecednim redom prema glavnim sastavnicama koje oslikavaju određeni

frazem, a kajkavskome će značenju biti dodana definicija na standardu.

8. KONCEPTUALNA I SEMANTIČKA ANALIZA FRAZEMA

Kovačević (2012) u svojoj knjizi navodi da je već otprije poznato kako kognitivna lingvistika, ali i kognitivna semantika u središtu svoga zanimanja imaju metaforičke procese. Takvi procesi, tj. konceptualne metafore se ne promatraju kao načini ostvaraja jezika, već na način na koji čovjek funkcionira i utemeljene su na njegovome iskustvu. Prezentirani frazemi međusobno ne posjeduju istu strukturu, nisu sinonimi, već imaju samo isti koncept. Taj koncept *prožima značenja pojedinih frazema bez obzira na njihovo kategorijsko značenje i tako ih objedinjuje u određenu skupinu* (Kovačević, 2012: 126). Kovačević (2012) je analizom frazema izdvojila koncepte koje prikazuje imenicama, glagolima, glagolskim imenicama ili priložima, a svrstala ih je u tri skupine: frazemi koji se odnose na čovjeka, frazemi kojima se opisuje količina i frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi. Na temelju njezine konceptualne analize raspoređeni su i prikupljeni frazemi iz serijala *Gruntovčani*, ali i frazemi izvornih govornika Ludbrega.

8.1. Frazemi koji se odnose na čovjeka

8.1.1. Frazemi kojima se opisuje čovjekova vanjština

Ljepota/ ružnoća

zgledati kak zadnji landravci (izgledati kao posljednje lutalice) → čovjek očajnoga fizičkoga stanja

(*Gruntovčani, Treća priča*)

biti kreden (biti uredan) → ličiti na nešto, lijep čovjek

bledi kak krpa (blijed kao krpa) → čovjek blijede kože

črleni kak paprika (crven kao paprika) → čovjek crvenoga lica

zgledati kak smrt na dopustu (izgledati kao smrt na odmoru) → opis lošega fizičkoga stanja

grdi kak vrag (ružan kao vrag) → biti izrazito ružan

(izvorni govornik Ludbrega)

Korpus pronađenih kajkavskih frazema kojima se ističe ljepota, odnosno ružnoća je popriličan. Frazem *zgledati kak zadnji landravci* korišten u seriji veoma se često upotrebljava i u ludbreškome govoru. Riječ lotalica, tzv. *landravac* negativne je konotacije pa stoga i prethodno spomenuti frazem karakterizira očajno, bijedno fizičko stanje neke osobe. *Bledi kak krpa, črlenj kak paprika, zgledati kak smrt na dopustu* frazemi su koji osim lošega fizičkoga izgleda izražavaju i unutarne stanje osobe. Primjerice *bleda koža* i *izgled smrti* znak je bolesti, dok se *črlenim* obrazima upućuje na sram. Promatrajući prikupljene frazeme najviše su zastupljeni oni koji pripadaju konceptu ružnoće. Frazem *grdi kak vrag* uvrštava se u biblizme i pripada skupini poredbenih frazema. Jedan je frazem pozitivne konotacije: *biti kreden/ uredan*. Motiviran je slikom čovjeka koji je lijep, onoga koji liči na nešto.

Mršavost/ debljina

suhj kak treska (suh kao grana) → izrazito mršava osoba

biti kak čačkalica (biti kao čačkalica) → osoba slabije građe, mršava osoba

kost i koža te je (kost i koža si) → opis mršave, ispijene osobe

sama rebra su te (posjeduješ samo rebra) → opis izrazito mršave osobe

biti kak brenkica (biti kao mala bačva) → opis debele osobe, okrugla osoba kao bačva

(izvorni govornik Ludbrega)

Sva četiri frazema dijele isti koncept, dok su mu sastavnice ipak podijeljene u dvije skupine. Koncept mršavosti u prva se dva frazema izražava leksemima *treska* i *čačkalica*, a motiviran je slikom tanke, osušene grančice čiji izgled asocira na osobu slabije građe. Sastavnicama *kost*, *koža* i *rebra* također je prikazan stupanj čovjekove mršavosti. Simbolika ovih sastavnica upućuje na nedostatak mišićnoga tkiva pa su posljednja dva frazema motivirana slikom umorne, iscrpljene, ispijene osobe. *Biti kak brenkica* frazem je negativne konotacije. *Brenkica* ima značenje male bačve, što upućuje na debljinu.

Visina

biti kak lojtra (biti kao ljestve) → opis visoke osobe

biti metar i šumska jagoda → opis niske osobe ili osobe patuljastoga rasta

biti metar i žilet → opis niske osobe ili osobe patuljastoga rasta

(izvorni govornik Ludbrega)

Navedene su frazemske inačice primjer koncepta visine. *Lojtra* se opisuje kao jednostavan alat koji osigurava pristup višim područjima, stoga se frazemom *biti kak lojtra* izražava čovjekova visina. S druge strane, *metar*, *šumska jagoda* i *žilet* leksemi su koji pridonose motiviranosti značenja niske osobe. Jedini frazeološki tip frazema koji se pojavljuje u ovome korpusu su poredbeni frazemi.

8.1.2. Frazemi kojima se opisuju pozitivne ljudske osobine

Razboritost

biti čovek na mestu (biti čovjek na mjestu) → ponašati se prisebno, posjedovati vrlinu razboritosti

(*Gruntovčani*, *Deseta priča*)

Navedeni je frazem motiviran čovjekovom sposobnošću za realnim pogledom na svijet, prisebnim i prirodnim pristupanjem situacijama s kojima se svakodnevno susreće. Frazem uobličuje sliku čovjeka koji čvrsto stoji na jednome mjestu i nije podložan promjenama okoline koje bi prouzročile negativne aspekte.

Srdačnost, dobronamjernost

biti pravi anđelek (biti pravi anđeo) → imati dobro srce

(izvorni govornik Ludbrega)

Anđelek/ anđeo je riječ pozitivne konotacije. Frazem ima značenje bezazlene, dobronamjerne, srdačne osobe koja rado prihvaća ljude, njihove vizije i ponaša se u skladu s pravilima koja dolikuju osobi.

Pružanje podrške

podeti kome svoja leđa (pružiti kome svoja leđa) → pružiti pomoć i podršku kome
(*Gruntovčani, Peta priča*)

stiskati fige (držati palčeve) → željeti nekome sreću
(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *podeti kome svoja leđa* uz glavnu sastavnicu *leđa* motiviran je razumijevanjem situacije u kojoj se osoba nalazi i pružanjem pomoći, točnije podrške. Jednaka je situacija s frazomom *stiskati fige*. To je položaj kada je palac smješten između kažiprsta i srednjega prsta, a objašnjava se u smislu: željeti nekome sreću ili htjeti da se kome dogodi nešto po vlastitoj želji. Ovaj je frazem sinoniman frazemu *držati palčeve*. Kao glavna sastavnica pojavljuje se *figa*, tj. *palac*. Kovačević (2012) piše kako je još iz pučkoga vjerovanja starih Germana *palac* bio znak sreće, dok su Rimljani dizanjem *palca* spašavali život u gladijatorskim borbama.

Karakter, dosljednost

ne dati sebe žmikati (ne dopustiti cijediti sebe) → imati čvrsti karakter
(*Gruntovčani, Deveta priča*)

Ne dati sebe žmikati je frazem koji opisuje osobu čvrstoga karaktera koja ne dopušta odstupanje od svojih shvaćanja, svojega svjetonazora. Motiviran je dosljednošću, upornošću. Glagol *žmikati/ cijediti* svojom oštrinom upotpunjava frazemsko značenje jer prešutno stvara opoziciju s krpom koja se žmika/ cijedi, a jakoj osobi se to ne može napraviti.

Uspješnost

iti kak po loju (ići kao po loju) → opis situacije koja teče bez poteškoća
(izvorni govornik Ludbrega)

Ovim se frazomom opisuje sposobnost lakoga gibanja, situacije koja teče bez poteškoća: *Em je fajnoga posla drpil i se je počelo iti kak po loju. Do onda su mu dnevi bili mučni*. Frazem se može promatrati i u značenju spretnosti i napredovanja u

određenim poslovima.

Biti pametan

fpijati kak spužva (upijati kao spužva) → dobro pamćenje, dobro upijanje znanja

meti žicu v glavi (imati žicu u glavi) → biti inteligentan

(izvorni govornik Ludbrega)

Budući da je spužva tvar koja ima veliku sposobnost upijanja tekućine, frazemom *fpijati kak spužva* predstavlja se čovjekova sposobnost dobrog pamćenja, upijanja znanja. Ovaj se frazem najčešće koristi za opisivanje darovite djece koja na temelju promatranja okoline usvajaju određene upute za djelovanje ili načine ponašanja. Čovjekova se sposobnost razmišljanja i posjedovanja znanja u kajkavskoj frazeologiji obično iskazuje sastavnicom *glava*. Imati *žicu* u glavi znak je moždane razvijenosti, mogućnosti logičkoga zaključivanja i inteligencije.

8.1.3. Frazemi kojima se opisuju negativne ljudske osobine

Bezobzirnost, drskost

stalno heftati peneze od staroga jape (konstantno kačiti novce staroga oca) → opis čovjekove neosjetljivosti za drugoga, bezobzirnosti

(*Gruntovčani, Šesta priča*)

meti kožu kak na peti (imati kožu kao na peti) → biti otporan na tuđe nevolje

ne trsiti se za nekoga, nekaj (ne mariti za nekoga, nešto) → biti bezosjećajan

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazemima *stalno heftati peneze od staroga jape* i *ne trsiti se za nekoga, nekaj* se sugovorniku daje izravna poruka njegove neosjetljivosti za drugoga, bezosjećajnosti. *Meti kožu kak na peti* je primjer frazema gdje je značenje skriveno. Koža se kao glavni i najveći ljudski organ metonimijski prebacuje na čovjeka, on preuzima njezino značenje, njezine osjetilne i psihičke funkcije. Nadalje, sastavnica *peta* upućuje na debelu, tvrdu kožu pa se promatrajući spoj leksema u frazemu, čovjek opisuje kao otporan na tuđe nevolje, ali i uvrede koje prima. Osobe debele kože okrenute su samo

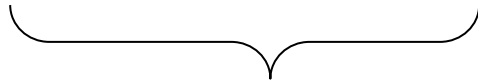
sebi i svojim potrebama.

Besramnost

meti obraza na poštenje pozivati (imati obraza zvati se poštenim)

poštenje deti pod mali zub (poštenje staviti ispod maloga zuba)

poscati se na nečije poštenje (izvršiti nuždu na nečije poštenje)

opis čovjeka bez morala,
nedostatka dostojanstva,
izražavanje čovjekove besramnosti

udostojiti se dotirati k hiži (imati dostojanstva uvlačenja u kuću) → prikaz manjka dostojanstva

(*Gruntovčani, Četvrta priča, Šesta priča*)

Obraz kao somatska sastavnica osnovni je pokazatelj besramnosti. Leksem aludira na čovjekovo dostojanstvo, čast. Primjer frazema s ovom sastavnicom je *meti obraza na poštenje pozivati* gdje se naglašava čovjekova arogantnost i loši postupci kojih se ne stidi. Frazem *udostojiti se dotirati k hiži* govori o nedostatku dostojanstva. Ostali frazemi kao i prvi sadrže leksem poštenje, a ističu čovjeka bez morala, drskoga i bezobraznoga ponašanja. Još jedna sastavnica koja doprinosi boljoj figurativnoj predodžbi frazema je *zub*.

Zavist

zadevati se v nosu (zaustavljati/ zakačiti se u nosu) → žaljenje zbog uspjeha drugoga, zavist

(*Gruntovčani, Četvrta priča*)

U ovome je konceptu pronađen samo jedan frazem. *Zadevati se v nosu* frazem je motiviran ljubomorom, određenom negativnom emocijom. Njime se naglašava nezadovoljstvo ili osjećaj žaljenja zbog uspjeha drugoga čovjeka. Frazem se

preslikava kao nešto što se zaustavilo, stoji na mjestu i nema mogućnosti ući, niti izaći. U potpunosti ga sastavnica *nos*.

Umna ograničenost, glupost

biti Dudek → biti nedokučiv

držati štangu kak hurma (držati šipku kao glupača) → biti umno ograničen
(*Gruntovčani, Deseta priča, Četvrta priča*)

biti kak stup (biti kao stup) → biti veoma tvrdoglav

meti trdu glavu (imati tvrdi glavu) → biti tvrdoglav
(izvorni govornik Ludbrega)

Umna ograničenost, odnosno glupost izražava se sljedećim frazemima: *biti Dudek*, *držati štangu kak hurma*, *biti kak stup*, *meti trdu glavu*. Frazezi su pristojna zamjena doslovnome isticanju čovjekove slabije mentalne razvijenosti i upotrebi leksema glupan. Poznata frazemska inačica *biti Dudek* u ludbreškome se kraju i danas svakodnevno koristi. *Dudek* predstavlja određenu crtu ličnosti, karakterizira ga tvrdoglavost i nedokučivost. Osoba koja teško mijenja svoje stavove uklapa se u frazeme *biti kak stup*, *meti trdu glavu* jer stup se kao konstruktivni element najčešće opisuje kao čvrsti i tvrdi.

Hvalisavost, samodopadnost

držati se kak frajla (držati se kao gospođica) → imati prenaplašenu potrebu za isticanjem

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *držati se kak frajla* znači prenaplašenu potrebu za vlastitim isticanjem, hvalisanje. Leksem *frajla* njemačkoga je podrijetla, a opisuje gospođicu koja ima veoma važnu poziciju u društvu. Ova je riječ nekada bila veoma poznata u visokim slojevima društva. Također, frazem je sinoniman frazemu *imati nos do neba*.

Luckast

ne meti se deske v glavi (ne posjedovati sve daske u glavi) → opis ćaknute osobe
flapljen mokrom štomfom po glavi (udaren mokrom čarapom po glavi) → postati odjednom budalast

(izvorni govornik Ludbrega)

Somatska sastavnica *glava* osnovna je značajka svakoga frazema koncepta luckast. U prvome se frazemu čovjekova glava promatra kao drvena građevina. Pomanjkanjem dasaka spomenuta građevina propada. Frazem je dakle motiviran slikom nepopunjenosti potrebnoga dijela u glavi zbog čega čovjek odskače od okoline i ostalima ne djeluje normalno. Čovjeku se dodjeljuje značenje ćaknutosti. Drugi se frazem shvaća na osnovi njegove slikovitosti. Nakon čina udaranja čovjeka mokrom čarapom po glavi koji se promatra kao bezazlen, njemu se poremeti orijentacija i prestaje racionalna aktivnost intelekta. On se promatra kao budalasta osoba.

Izbjegavanje odgovornosti

repa zmeknuti (odmaknuti rep) → izbjegavati odgovornost

(*Gruntovčani, Peta priča*)

zginuti kak da je koga Drava 'dnesla (nestati kao da je koga Drava odnijela) → nestati, maknuti se od posla

(izvorni govornik Ludbrega)

Infinitivnim oblicima *zmeknuti* i *zginuti* upućuje se na izbjegavanje odgovornosti. *Repa zmeknuti* je primjer frazema koji razvija značenje: ležerno otići, maknuti se od nekoga posla, situacije. Frazem *zginuti kak da je koga Drava 'dnesla* koji sadrži hidronim odgovara značenju nestati bez traga.

Uvredljivost

čuti lepe popevke i frknuti (osluhnuti lijepe pjesme i otići) → slušati nečije lekcije

(*Gruntovčani, Prva priča*)

frkati z nosom (uvijati/ sukati nosom) → naljutiti se, uvrijediti

(izvorni govornik Ludbrega)

Nos kao glavna somatska sastavnica koja pobliže opisuje koncept uvredljivosti simbolizira ponos. *Frkati z nosom* frazem je koji razvija značenje: naljutiti se ili uvrijediti. Motiviran je slikom spuštanja nosa koji također ukazuje na čovjekov narušen ponos. Kajkavska *pop evka* ima isključivo pozitivnu konotaciju. Poznato je kako *pop evke* najčešće odražavaju pjesnikovu dušu, a pisane su kako bi otkrivale nepoznati identitet kajkavskih krajeva. U ovome je slučaju frazem ironične prirode, a *pop evka* dolazi u značenju prodika, lekcija pa je stoga i frazem gledan u cijelosti negativne konotacije.

Beskarakternost

držati se kak mila Gera (držati se kao ljupka Gera) → opis osobe bez vlastitoga stava
(izvorni govornik Ludbrega)

U spomenutome se frazemu pojavljuje antroponim *Gera* kao sastavnica. *Gera* je skraćena imena Gertruda koje je njemačkoga podrijetla. Ime se tumači dvojako. Starogermansko *ger* označava koplje, dok *trut* dolazi u značenju: biti voljen, vjoran. Ujedno, ime *Gera* povezuje se Hamletovom majkom Gertrudom koju karakterizira površnost, slabost. Predstavlja se kao žena kojoj je društvena pozicija važnija od morala. Ovaj frazem odlično opisuje tromu osobu koja nema svoj određeni stav, niti će pokušati razmišljati, već će ostavljati neutralni, pomalo flegmatičan dojam.

Neiskustvo

biti još mlečni (biti još mliječan) → nedostatak iskustva

biti kak pačurlija vu vrtiću (biti kao djeca u vrtiću) → nedostatak iskustva, nezrelost

(izvorni govornik Ludbrega)

Prvi je frazem *biti još mlečni* odličan primjer čovjeka koji ne posjeduje određeno iskustvo ili ga nema dovoljno: *Ma gleda ga kak se prijal posla, još je on mlečni*. Također, leksemom *mlečni* aludira se na dojenče s mlijekom koje nije sposobno brinuti se samo o sebi. Drugi se frazem *biti kak pačurlija vu vrtiću* odnosi na nezrelo, djetinjasto ponašanje osobe. Motiviran je slikom djece u vrtiću koja vrijeme provode u igri.

Brbljavost

meti jezika kak krava repa (imati jezik kao krava rep) → brbljavost, sklonost ogovaranju
govoriti kak navijeni (govoriti kao podešen) → govoriti brzo i puno, bez predaha
progovoriti na rit (progovoriti na stražnjicu) → opis čovjeka koji ništa ne može zadržati za sebe

(izvorni govornik Ludbrega)

Veličina *jezika* uspoređena je kravljim repom što upućuje na veliku količinu riječi koje čovjek izgovara. Uz glavnu sastavicu *jezik* frazem je motiviran sklonošću za ogovaranjem. Većina frazema sadrži glagol *govoriti* koji automatski vezuje koncept brbljavosti. *Rit* je još jedna sastavnica ovoga koncepta, ali i organ u ljudskome tijelu koji nema karakteristiku proizvodnje glasa. Stoga je zanimljivo kako je zadnjim frazemom *progovoriti na rit* istaknuta negativna osobina čovjeka koji ništa ne može zadržati za sebe, već u svakoj situaciji intervenira riječima umjesto šutnjom.

8.1.4. Frazemi kojima se opisuju čovjekova stanja i rezultati vlastitoga li tuđega djelovanja

Zaljubljenost

njihati se z golubekima (ljuljati se s golubicama) → biti zaljubljen, biti u sedmome nebu
(izvorni govornik Ludbrega)

Zaljubljenost se *najbolje* opisuje frazemom *njihati se z golubekima*. Već se glagolskom sastavnicom *njihati* implicira na stanje nerazumne prosudbe, lutanja mislima. Golubice osim što su simbol mira u različitim kulturama, predstavljaju i novi, bijeli početak.

Zdravlje

meti teške noge (imati teške noge) → čovjek lošega zdravlja
ostavljaju noge koga → otkazivanje sposobnosti hodanja
(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *meti teške noge* je višeznačan. Prvim se značenjem može opisati čovjek koji

nema sposobnost kretanja, ograničen je i lošega zdravlja. Drugo se značenje očitava u bolnim, teškim nogama koje su posljedica pretjeranoga opterećivanja, primjerice: *Pa kak mi noge ne bi bile teške nakon kaj sam si zel zamaha i prohodal po najvećem bregu.* Frazemom *ostavljaju noge koga* kojemu je somatska sastavnica *noge* identična kao u prethodnome, označava stanje u kojemu čovjek nije spreman izdržati neku aktivnost, a motiviranost se ogleda u otkazivanju sposobnosti hodanja ili stajanja.

Smrt, samrt, umiranje

diti Bogu na račun (otići Bogu na račun) → umrijeti

koštati glave koga kaj (stajati glave koga što) → nastradati u životu

(izvorni govornik Ludbrega)

Uvođenjem leksema *Bog* i *račun* u frazem nagovještava se stanje umiranja. Frazem je motiviran slikom čovjeka koji dolazi pred Boga i čeka svoj sud. Frazemom *koštati glave koga kaj* uz somatsku sastavnicu *glava* nudi se značenje: izgubiti život, nastradati. Ovaj se frazem veže uz ljude koji su u prošlosti hvatali odbjegle kriminalce, a poznati su kao lovci na glave. Nagrada svakoga kriminalca pokazivala je njegovu potencijalnu opasnost za okolinu.

Nervoza, uzrujanost

goreti kak krušna peć (gorijeti kao krušna peć) → pokazatelj čovjekove prekomjerne uzrujanosti

(*Gruntovčani, Deveta priča*)

štepćati z noge na nogu (poskakivati s noge na nogu) → biti nervozan

dobiti mlade (roditi mladunčad) → biti jako uzrujan

(izvorni govornik Ludbrega)

Uzrujanost se u serijalu najbolje opisuje poredbenim frazemom *goreti kak krušna peć*. Postupak *izgaranja* prenosi se na čovjeka. Upravo je velika temperatura pokazatelj čovjekove prekomjerne uzrujanosti. U drugome je frazemu prisutna somatska sastavnica *noga*, a motiviranost frazema leži u slici čovjekovoga laganoga poskakivanja s jedne noge na drugu, što upućuje na nervozu i nemogućnost

smirenosti. Frazemskom se inačicom *dobiti mlade* opisuje osoba koja je uzrujana do tolike mjere da dobiva mladunčad. Čovjek je u ovome slučaju poprimio životinjske osobine.

Uzbuđenje, strah

strefiti glasa v srce (pogoditi glasom u srce) → jako se prestrašiti
(*Gruntovčani, Deveta priča*)

paseju se purice kome (pasu se purice kome) → naježiti se zbog uzbuđenja ili straha
stepati se kak šiba na vodi (tresti se kao grana na vodi) → biti trajno preplašen
zdići se lasi na glavi od nečega (podići se kosa na glavi od nečega) → plašiti se nečega
(izvorni govornik Ludbrega)

Prvi od somatizama koji se pojavljuje u ovome konceptu je *srce*. Frazemom *strefiti glasa v srce* označava se stanje prestrašenosti i velika jačina straha koja je uvjetovala tzv. bolesti srca. Frazem u semantičkome talogu nosi sliku intenzivnih otkucaja srca. Frazem *paseju se purice kome* simbolizira veliki broj purica na pašnjaku/ livadi koje jedu travu. Radnja koju obavljaju životinje metaforički se prenosi na čovjeka: *Dok je on zapopeval počele su mi se pasti purice*. Naježiti se znači emocionalno reagirati na hladnoću, glazbu i slično, što se najbolje očitava na čovjekovoj koži podizanjem dlačica. To je tjelesna reakcija koju čovjek ima samo u trenutku. U ovome je primjeru frazema prisutna konceptualna metafora: uzbuđenje je glazba. U trećemu se frazemu glagolskom sastavnicom *stepati se* i imeničnom sastavnicom *šiba* razvija značenje: trajno i jako preplašiti nekoga. Zadnji je frazem *zdići se lasi na glavi od nečega* sinoniman frazemu *paseju se purice kome* jer označava *ježenje kože*. U ovome slučaju frazem označava konceptualnu metaforu: strah je hladnoća, a očituje se dizanjem kose.

Plakanje

držati se cmizdravo kak pes vu čuru (biti plačljiv kao pas u dimu) → plakanje
(*Gruntovčani, Deseta priča*)

plesti korpice (plesti košarice) → jako plakati

držati se kak pes na lancu (držati se kao pas na lancu) → stanje smušenosti
(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem iz serijala *držati se cmizdravo kak pes vu čuru* i frazem izvornoga govornika Ludbrega *držati se kak pes na lancu* mogu se poistovjetiti. Oba frazema prebacuju pseću plačljivost na čovjeka. *Pas* je prikazan kao nedovoljno slobodan, vezan uz stanje smušenosti. Treći se pronađeni frazem *plesti korpice* svojim metaforičkim pristupom odnosi na čovjeka koji plete košaru. Frazemsko je značenje deminutiva *korpice* "suze", dok se pletenje odnosi na slijevanje.

Zbunjenost

'braćati se kak muha v močnjaku (okretati se kao muha u "močnjaku") → čovjekov nedostatak prisebnosti, česta promjena mišljenja
ostati bez glave → pokazivati pretjeranu zbunjenost
zabiti glavu (zaboraviti glavu) → biti zbunjen, biti zaboravljiv
(izvorni govornik Ludbrega)

Figurativnim se izrazima u prvome frazemu izražava dezorijentiranost, nedostatak prisebnosti. *Močnjak* predstavlja jelo pripremljeno mlijekom, brašnom i šećerom. *Muha* i njezina radnja okretanja prenose se na čovjeka. Motiviranost frazema leži u slici *muhe* koja se kupava u *močnjaku*. Frazem razvija i sekundarno značenje, a upućuje na prečestu promjenu mišljenja u svoju korist i neodlučnost. Ostala dva frazema sadrže somatsku sastavnicu *glava* koja je simbol razuma, dok umetnute glagolske sastavnice u navedenima frazemima negiraju postojanje istoga. Primjerice, *I velim ja njemu: kak moreš dojt na probu z bendom bez instrumenta?! Dobro da si ne i glavu zabil.*

Umor, iscrpljenost

biti jako truden (biti izrazito trudan) → stalno umorna, iscrpljena osoba
(*Gruntovčani, Četvrta priča*)

Koncept umora i iscrpljenosti objašnjava se frazemom *biti truden*. Iscrpljenost se najbolje poistovjećuje trudnom osobom jer je poznato kako trudnice zbog čestih hormonalnih promjena imaju izraženu potrebu za spavanjem i svaka ih aktivnost

iscrpljuje. Dakle, frazem je motiviran slikom osobe koja je stalno umorna i teško se pokreće.

Sram

pokriti se z škrneclinom po glavi (pokriti se papirnatom vrećicom po glavi) → staviti papirnatu vrećicu na glavu zbog srama

(izvorni govornik Ludbrega)

Škrneclin označava papirnatu vrećicu koja najčešće služi za nošenje namirnica iz trgovina. Skrivanje glave ili bilo kojega dijela tijela automatski upućuje na veliku izraženost srama. Somatskom se sastavnicom *glava* i metaforičkim izrazima frazem promatra kao atraktivan i drugačiji.

San, spavanje

hrkati kak banzek (hrkati kao stroj za piljenje drva) → proizvoditi čudne zvukove tijekom sna

spati kak klada (spavati kao debeli komad drva) → imati čvrsti, debeli san

sklapati oči (spuštati oči) → biti umoran

(izvorni govornik Ludbrega)

U kajkavskoj se frazeologiji uz koncept sna vežu poredbeni frazemi. Pomalo je šaljiva usporedba hrkanja u prvome frazemu sa strojem za piljenje drva. Taj je frazem motiviran neumornim, veoma glasnim i čudnim zvukom. *Klada* koja označava kratak ali debeli komad drva za loženje također se upliće u koncept sna. Motiviranost frazema *spati kak klada* očituje se u mogućnosti čvrstoga, debeloga sna koji se teško prekida. Osim poredbenih frazema javlja se i frazem *sklapati oči* koji predviđa postepeno spuštanje kapaka zbog umora.

Stanje pijanstva

biti trdi kak šinja (biti tvrd kao željezna tračnica)

biti pijan kak šerajzlin (biti pijan kao žarač)

(izvorni govornik Ludbrega)

} stanje potpunoga

} pijanstva

Svaki od navedenih poredbenih frazema opisuje jačinu stanja pijanstva u kojemu se čovjek nalazi, a to se zaključuje prema riječima *šinja* koja u kajkavskome predstavlja željeznu tračnicu i *šerajzlinom* koji ima službu žarača. Svi su frazemi motivirani značenjem potpunoga pijanstva.

Nemir

plesati na iglama → biti napet, vrpolti se

skakati po živici → biti nemiran

meti kršlje v riti (imati nametnike u stražnjici) → biti nemiran

(izvorni govornik Ludbrega)

Promatrajući frazeme koncepta nemir, zaključuje se kako svi imaju negativnu konotaciju. Prvotna je asocijacija *igle* i *živice* oština, ubod. Stoga, frazemi *plesati na iglama* i *skakati po živici* razvijaju značenja napetosti, vrpoljenja, nemirnosti. Metaforički su ukomponirani glagolskim sastavnicama *plesati* i *skakati*. Zadnjim se frazemom stvara semantički talog sa slikom osobe oboljele od nametnika, točnije bolesti nazvane stidna ušljivost. Frazem sadrži somatsku sastavnicu *rit*. Ovim se frazemom opisuje čovjekova nemogućnost zadržavanja na istome mjestu, ljudski nemir.

8.1.5. Frazemi kojima se opisuje čovjekov odnos prema jelu

Gladovanje, glad

zalepiti se črevo za križa (zalijepiti trbuh za leđa) → prisutnost velikoga osjećaja gladi
(izvorni govornik Ludbrega)

U frazemu koncepta gladovanja prisutne su sastavnice *črevo/ trbuh* i *križa/ leđa*. Prvotna je asocijacija trbuha obrada hrane. Ovaj frazem odgovara čovjeku praznoga trbuha kojemu se javlja osjećaj gladi. Slikovitost se ističe šupljnom leđa i trbuhom koji zbog praznine dodiruje njezine stijenke.

Halapljivost, mnogo i halapljivo jesti

biti pošloknjeni (biti "proždrljiv") → proždrljivost, neumjerenost u hrani

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *biti pošloknjeni* označava proždrljivost, neumjerenost. Kovačević (2012) za osobu koja želi veće količine hrane nego što može pojesti opisuje kao ambicioznu bez pretjerane mogućnosti.

8.1.6. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje

Način kretanja

vleči se z noge na nogu (vući se s noge na nogu) → kretanje bez strke, žurbe

petati se kak detetu rubec v riti (muvati se kao djetetu maramica u stražnjici) → kretanje bez žurbe, veoma polako

hodati kak nora Dora (hodati kao luda Dora) → hodati velikom brzinom

hodati kak muha bez glave (hodati kao bezglava muha) → biti dezorijentiran

leteti kak da je koga osa fpičila (letjeti kao da je koga osa ubola) → biti smeten, zbunjen

hodati kak da ima botu v riti (hodati kao da ima štilj u stražnjici) → loša mogućnost kretanja zbog ograničenja tijela

(izvorni govornik Ludbrega)

Govoreći o načinu čovjekovoga kretanja u ludbreškoj se frazeologiji uočavaju somatske sastavnice *noga*, *glava*, *rit*. Najčešće su prisutni poredbeni frazemi kojima se najjednostavnije izražava određeni semantički odnos. Koncept usporenoga kretanja uvijek se primjenjuje s glagolima kretanja, a izražava se frazemima *vleči se z noge na nogu* i *petati se kak detetu rubec v riti*. Spomenuti su frazemi razvili značenje: bez strke, bez žurbe, veoma polako. Nadalje, uočen je frazem *hodati kak nora Dora* koji prikazuje čovjekovu veliku brzinu kretanja. Frazem je motiviran bježanjem, trčanjem te što bržim odlaskom s mjesta na kojemu se čovjek nalazi. *Dora* je izvedenica imena Doroteja koja je bila ranokršćanska mučenica. Postoje frazemi koji osim koncepta brzoga kretanja sadrže i onaj dodatni koji se odnosi na dezorijentiranost u prostoru. Ti se frazemi zasnivaju na imaginarnoj slici bezglave muhe, ujedno i ose predstavljajući paniku, put bez određenoga cilja, a najviše zbunjenost. Takva je smetenost uklopljena u frazemima: *hodati kak muha bez glave* i *leteti kak da je koga osa fpičila*. Zadnji je frazem *hodati kak da ima botu v riti* motiviran percepcijom o fizičkim ograničenjima

ljudskoga tijela, gdje imenica *bota/ štilj* označava glavnu prepreku kretanja.

8.1.7. Frazemi kojima se opisuje čovjekov status i životne situacije

Financijski problemi, dugovanje

ziti na suho (izaći na suho) → biti u dugovima

zapasti v duge do vrata (pasti u dugove do vrata) → zadužiti se preko svoje mogućnosti

biti puni jezerač kak jajca dlak (biti puni novaca kao jaja dlaka) → imati financijskih problema

biti gladen pod svojom hruškom (biti gladan ispod svoje kruške) → prikaz čovjekove neimaštine

dati zadnju paru z hiže van (pustiti zadnju paru van iz kuće) → zadužiti se preko granica mogućnosti

biti sirotinja teška Bogu → nedostatak financija, čovjekova neimaština

(*Gruntovčani, Šesta priča, Druga priča, Prva priča, Deseta priča, Sedma priča, Četvrta priča*)

biti švorc → pokazatelj čovjekove neimaštine

ne meti niti fintu (ne posjedovati ni "fintu") → pokazatelj čovjekove neimaštine

(izvorni govornik Ludbrega)

Kocept financijskih problema, odnosno dugovanja bogat je frazemima. Svi pronađeni frazemi imaju negativnu konotaciju. Dok je frazem *biti puni jezerač kak jajca dlak* i dodatno vulgarno konotiran, frazem *biti sirotinja teška Bogu* uvrštava se i u biblijske frazeme. Jačina koncepta dugovanja precizno je određena leksemima: *suh, dug, para*, ali i prijedlozima koji dolaze uz imenicu: *na suho, do vrata, z hiže*. Frazemima *ziti na suho, zapasti v duge do vrata, dati zadnju paru z hiže van* se opisuje čovjekovo zaduživanje koje prelazi granice njegove mogućnosti, a motiviranost leži u čovjekovoj lakomislenosti, nepromišljenosti. Koncept financijskih problema najbolje iskazuju frazemi: *biti puni jezerač kak jajca dlak, biti gladen pod svojom hruškom, biti sirotinja teška Bogu, biti švorc, ne meti niti fintu*. Navedeni su frazemi primjer čovjekove neimaštine, nemogućnosti normalnoga života zbog nedostatka financija. Spomenuta se neimaština najbolje izražava leksemom *sirotinja* koji označava mizeriju, siromaštvo,

život u bijedi i imenici pripisani pridjev *teška* koji se dodatno vezuje uz takva stanja. Ovi su leksemi zajedno uklopljeni u frazem *biti sirotinja teška Bogu* kojime se ostavlja dojam težine određene situacije. Zanimljivo je kako slikovitost frazema *biti švorc* i *ne meti niti fintu* leži u imaginarnoj slici jasnika ofucane odjeće koji ne posjeduje nikakva materijalna sredstva, dok se frazedom *biti gladen pod svojom hruškom* daje slika čovjeka prislonjenoga na drvo kruške koji ne nailazi na plodove vlastitoga rada. Riječ *gladen* predstavlja temeljnu odrednicu života u oskudici pa zbog toga pridaje posebno značenje frazemu gledanome u cijelosti.

Financijska samostalnost, osamostaljenje

brati lepe peneze (brati lijepe novce) → lako samostalno zaraditi

penoze na cesti pobirati (novce skupljati na cesti) → lako samostalno zaraditi

penezi curiju kak bedasti (novci padaju kao blesavi) → znatni dobitak

(*Gruntovčani, Treća priča, Šesta priča*)

zdići nekoga na svoje noge (podići koga na svoje noge) → osposobiti, odgojiti koga

meti dinara v rukama (imati dinar u rukama) → biti financijski samostalan

(izvorni govornik Ludbrega)

Koncept financijske samostalnosti u serijalu izražava se isključivo pomoću riječi *penezi*. Imenica je u svakome od frazema prikazana u metaforičkome značenju i obavezno dolazi uz glagole koji izražavaju radnju ili stanje. Dok prva dva frazema prisvajaju značenja lake samostalne zarade i još jednostavnijega sakupljanja novčanica, treći se frazem *penezi curiju kak bedasti* izražava u značenju znatnoga dobivanja. Proučavajući frazeme izvornih govornika Ludbrega, prvi je frazem *zdići nekoga na svoje noge* ukomponiran u koncept samostalnosti u značenju: osposobiti/odgojiti nekoga za neovisnost o drugome, a očituje se sastavnicom *noge*. Kako autorica spominje: *U semantičkome je talogu slika čovjeka koji stabilno stoji na nogama iz čega proizlazi metafora stabilnosti njegova položaja u svijetu ili okolini u kojoj se kreće. Stabilnost nogu metonimija je za stabilna čovjeka.* (Kovačević, 2012: 207). Drugi se frazem *meti dinara v rukama* može poistovjetiti frazemima iz serijala jer se odnosi na zaradu i tumači se leksemom *dinar*, no novost je sastavnica *ruke* koja nadopunjuje frazem financijskoga osamostaljenja.

Život u obilju

žmikati milijone (cijediti milijune)

kopitati se na hiljedarkama (okretati se na tisućicama)

meti penez kak blata (imati novaca kao blata)

(*Gruntovčani, Sedma priča*)

} čovjekovo blagostanje,
veliko bogatstvo

Svaki frazem koncepta života u izobilju predstavlja čovjekovo uživanje u bogatstvu koje posjeduje. U frazemima se pojavljuju imenične sastavnice *milijoni, hiljedarke, penezi* koje naznačuju čovjekovo blagostanje. U semantičkome talogu prvoga frazema stoji slika čovjeka koji cijedi svoje novce poput mokre krpe. Drugi frazem je motiviran čovjekovim izobiljem zbog kojega dolazi do stanja gdje ne zna kako potrošiti novac. Zato se u semantičkome talogu primjećuje slika osobe koja leži i valja se u svojoj imovini. Nadalje, blato kao sediment zauzima veliku površinu Zemljine površine pa je stoga u trećemu poredbenom frazemu *penez* uspoređen *blatom*.

Život bez obaveza

živjeti kak tikva v kuruzi (živjeti kao bundeva u kukuruzu) → život bez rada i obaveza
(izvorni govornik Ludbrega)

U semantičkome je talogu znanje o jednogodišnjim biljkama: bundevama. Poznato je kako u ludbreškome kraju bundeve najčešće rastu uz kukuruz. On sadrži veliku količinu hranjivih tvari kojima ujedno pospješuje i rast bundeve. Ovakav način života smatra se privilegijom. Frazem razvija višestruka značenja: ne mariti za život već dobivati potrebno od drugih, flegmatičnost, život bez rada i obaveza.

Težak život

meti plitkoga žepa (biti plitkoga džepa) → živjeti skromno
(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *meti plitkoga žepa* motiviran je slikom čovjeka praznih džepova. Osim što se frazem objašnjava kao živjeti skromnim životom, simbol je ruba preživljavanja.

Izlaz iz teške situacije

ziti z gnoja van (izaći van iz đubrenika) → čovjekov pomak na bolje u životu, izlaz iz teške situacije

vloviti tu i tam koju nadnicu (uloviti tu i tamo pokoju najamninu) → opis čovjekovoga postepenoga napuštanja teške situacije

(*Gruntovčani, Šesta priča, Deveta priča*)

odnesti na svojim plećima kaj (odnijeti na svojim leđima što) → izdržati, preživjeti mnogo neprilika

(izvorni govornik Ludbrega)

Dva su frazema u ovome korpusu pronađena prilikom gledanja serijala, dok je još jedan dodatan prikupljen u Ludbregu. *Gnoj* kao imenica je negativno konotiran. Izlazak iz *gnoja* predstavlja pomak u čovjekovom životu i pogled na bolje. *Nadnica* označava najamninu koju radnik dobiva najčešće za svoj jednodnevni rad. Drugim se frazemom opisuje čovjekov iskorak i postepeno napuštanje teške situacije. *Leđa* su glavna somatska sastavnica koja se pojavljuje u korpusu pronađenih frazema koncepta izlaza iz teške situacije. Frazem opisuje čovjeka koji je preživio, izdržao mnoge neprilike. Glagolska sastavnica *odnesti* upućuje na svršeno vrijeme, a frazem je motiviran slikom čovjeka koji je odnio i ispustio teret sa svojih leđa.

Imati sreću

copnuti sekiru v med (upasti sjekirom u med) → imati sreću

(*Gruntovčani, Šesta priča*)

Sjekira je leksem negativne konotacije, a u frazemu se isprepliće leksemom *med* koji je suprotnost i pozitivno je konotiran. Ubaciti nešto u med znači imati sreću u nečemu, dogoditi se nešto dobro. Ovaj se frazem prema ispitanicima veže uz pčelare koji su se u prošlosti prilikom traženja meda nalazili u situaciji gdje su se penjali i sjekirom probijali koru drveta. Značenje imati sreću javilo se kada bi sjekira prilikom penjanja slučajno utonula u med.

8.1.8. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi

Nesmotreni postupci, nepromišljeni postupci

puhnuti takova bedastoća v glavu (doletjeti kakva glupost u glavu) → doći do zamisli koja vodi u nesmotrene postupke

(*Gruntovčani, Četvrta priča*)

vritnuti nogom v kmicu (udariti nogom u mrak) → učiniti ishitrenu, nepromišljenu radnju (izvorni govornik Ludbrega)

Frazemom *puhnuti takova bedastoća v glavu* ističe se čovjekova zamisao koja bi u realizaciji štetila njemu ili okolini. Motiviranost se javlja u slici čovjekovoga razmišljanja. Ključno je što čovjek nema namjeru upravljati svojim neugodnim reakcijama. Drugi je frazem primjer ishitrenoga i posve nepromišljenoga postupka koji sadržava sastavnicu *noga*. Njegova se motiviranost očituje slikom uzaludnoga, tzv. budalastoga postupka.

Dosadilo je komu što, dosađivati komu

pehati vu nekoga (dirati u nekoga) → namjerno dosađivati kome

(*Gruntovčani, Prva priča*)

piti živce na cevčicu (ispijati živce na slamku) } dosađiti komu
spiti živce komu (popiti živce komu) }

biti dosaden kak vuš (biti dosadan kao uš) → biti nepodnošljiv, neumorno dosadan (izvorni govornik Ludbrega)

Glavna sastavnica u korpusu pronađenih frazema koji se odnose na koncept dosađivati komu, dosaditi komu što, iskazuje se pomoću imenice *živci*. Frazemi *piti živce na cevčicu* i *spiti živce komu* ostvaruju identično značenje, ali različitim metaforama i iskustvom. Razlika se uočava i u glagolskome vidu. Prvi spomenuti frazem uz glagol *piti* naglašava nesvršeno vrijeme, dok se u drugome frazemu uz svršeni glagol *spiti* želi istaknuti radnja koja se više ne događa. Poznato je kako *cevčica/ slamka* služi kao pomoć za ispijanje tekućina koje se nalaze u čašama. Ovaj leksem čini značenje frazema manje negativnim jer se piti slamkom podrazumijeva

ispijati kap po kap, to je radnja koja se odvija usporeno, a u njoj se ujedno i uživa. Stoga, povezujući prethodno spomenuti leksem frazemom *piti živce na cevčicu*, podrazumijeva se lagano i postepeno, ali namjerno dosađivanje komu. Funkcija tekućine i radnja ispijanja preslikava se u ovome slučaju na živce. Posljednjim se poredbenim frazemom *biti dosaden kak vuš* želi prikazati iritirajuća dosada. Osobu se u ovome slučaju uspoređuje s nametnikom. Frazem je motiviran slikom neumornoga, nepodnošljivoga "napadanja". Valja spomenuti i frazem *pehati vu nekoga* iz serijala koji je negativne konotacije. Naglašava se čovjekovo namjerno dosađivanje, podbadanje.

Ulizivati, nametati se kome

leteti kak muha koli vruće kaše (letjeti kao muha oko vruće kaše) → ulizivati se kome (izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *leteti kak muha koli vruće kaše* označava čovjekovu neprestanu potrebu za nametanjem, ulizivanjem. U ovome se slučaju upornost letenja muhe preslikava na čovjeka. Motiviranost frazema leži u velikoj ustrajnosti i strpljivosti u izvršavanju određenoga cilja.

Galama, vika

stečati kak hezna kobila (rzati kao luda kobila) → biti izrazito glasan (Gruntočani, Četvrta priča)

đalamuriti kak na sejmu (galamiti kao na sajmu) → vikati na sav glas (izvorni govornik Ludbrega)

Frazemi *stečati kak hezna kobila* i *đalamuriti kak na sejmu* razvili su značenja: vikati na sav glas, biti glasan. Ponašanje kobile iz prvoga se frazema metaforički preslikava na čovjeka. Glagoli *stečati* i *đalamuriti* zasebno promatrani imaju različita značenja, iako ukomponirani u frazeme predstavljaju ista. *Stečati* je glagol koji se odnosi na autentično životinjsko glasanje, najbliže ga percipira žustro rzanje, dok se glagolom *đalamuriti* označava bučno dovikivanje, nadgllašavanje, a specifičnost je u tome što se ne odnosi na pojedinca, nego se najčešće veže uz skupinu.

Ruganje, poruga

zatulenec jedan zatuleni (tupan jedan tupavi) → rugati se kome

zrepiti se z lepom familijom (uzdizati se lijepom obitelji) → rugati se svojoj obitelji

(*Gruntovčani, Prva priča, Deseta priča*)

delati se norca z nekoga (praviti nekoga tupanom) → rugati se kome

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazemi *zatulenec jedan zatuleni* i *zrepiti se z lepom familijom* počivaju na ironiji koja se označava oprečnim opisom *lepa*. Ton i geste u serijalu glavni su pokazatelji poruge. Zadnji se frazem *delati se norca z nekoga* temelji na slici čovjeka koji se svojim smijehom unosi u lice drugoga u trenutku kada drugi priča primjerice o svojim problemima. Tim se frazemom ističe otvoreno ruganje.

Gledati ljutito

držati se kak da je komu pura kruha fčuknula (držati se kao da je komu pura odgrizla kruh) → gledati ljutito koga

biti napuhnjeni kak puran (biti naduti kao puran) → biti namršten

(izvorni govornik Ludbrega)

U korpusu ovoga koncepta javljaju se poredbeni frazemi. Navedeni frazemi u svojoj strukturi sadržavaju osim glavnoga glagola i naziv životinje, a simboliziraju namršteno ljudsko lice i predstavljaju sliku čovjeka spremnoga za svađu ili napad. Načinom držanja ili gledanja upućuje se na čovjekov određeni stav bez progovaranja.

Šutjeti

deti jezika za zube (staviti jezik iza zuba) → naglo ušutjeti

(*Gruntovčani, Osma priča*)

fčuhnuti kak namazana rana (splasnuti kao namazana rana) → suzdržavati se od govora

(izvorni govornik Ludbrega)

Oba frazema imaju značenje obuzdavanja govora. Dakle, semantički talog predstavlja sliku čovjeka koji naglo prestaje govoriti ili se suzdržava od govora zbog određenoga straha koji posjeduje. Navedeni su frazemi negativno konotirani, a glavne su sastavnice koje pridonose metaforičnosti *jezik, zub, rana*.

Nepažljivo slušati, ne slušati

čez jedno vuho nuter, čez drugo van (kroz jedno uho unutra, kroz drugo van) → nepažljivo slušati

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem *čez jedno vuho nuter, čez drugo van* odnosi se na čovjeka koji pokušava slušati, ali ne obraća pozornost na ono što čuje ili ne upamti ono izrečeno. Somatska sastavnica *uho* doprinosi boljoj predodžbi i stvaranju slike površnoga slušanja.

Ne moći shvatiti

biti tokač (biti veliki drveni bat) → nemogućnost razumijevanja čega

(*Gruntovčani, Prva priča*)

drevo je drevo (drvo je drvo) → nemogućnost shvaćanja čega

biti nemeški (biti nerazuman) → nemogućnost razumijevanja čega

biti slepi pol života (biti slijep pola života) → ne uvidjeti, ne shvaćati dugo neke stvari

praviti se Nimec (praviti se Nijemac) → nemogućnost shvaćanja čega

(izvorni govornik Ludbrega)

U kajkavskoj je frazeologiji veoma česta pojavnost frazema koji pripadaju ovome konceptu. Zajednička je značajka svih navedenih frazema jednaka motivirnost, a otkriva se u nemogućnosti čovjekovoga razumijevanja situacije u kojoj se nalazi. Zanimljivo je kako se kao prepreke u frazemima javljaju leksemi poput *drva* koje je preslika veoma teške osobnosti, *Nijemca* gdje se na blaži način pomoću stranca oslikava čovjekovo neshvaćanje ili pak *slijepca*.

Razmišljati, misliti

slagati brojke v glavi (slagati brojeve u glavi) → duboko promišljati

pregrunati si v glavi (zaključiti u glavi) → već razmisliti, stvoriti gotovu misao u glavi
(*Gruntovčani, Treća priča, Šesta priča*)

halositi po glavi (vrebati po glavi) → neprestano se vraćati na iste misli
(izvorni govornik Ludbrega)

Dok frazemi *slagati brojke v glavi* i *halositi po glavi* upućuju na ljudski postupak razmišljanja, promišljanja o određenim situacijama ili valjanosti postupaka koje je osoba učinila, frazemom *pregrunati si v glavi* se opisuje već svršeno vrijeme, tj. gotove misli koje nude neko rješenje. Svaki od navedenih frazema u ovome konceptu ima somatsku sastavnicu *glava*. Frazemi su motivirani našim privatnim razgovorima koji se odvijaju u glavi i neprestanim vraćanjem na iste misli.

Čuditi se, čuđenje

čuditi se kak picek glisti (čuditi se kao pile glisti) → nevjerovatno čuđenje

pasti na rit (pasti na stražnjicu) → izuzetno se iznenaditi
(izvorni govornik Ludbrega)

Poredbenim se frazemom *čuditi se kak picek glisti* izražava nevjerovatno čuđenje. Frazem je motiviran ponašanjem životinje, u ovome slučaju pilića, a prenosi se na čovjeka. Frazem *pasti na rit* uz somatsku sastavnicu *rit* obilježava sliku čovjeka koji je gubljenjem ravnoteže završio na tlu. Ovaj frazem razvija značenje: izuzetno se iznenaditi, zaprepastiti.

Nemoguća, nepostojeća radnja

poslati po smrt nekoga → izražavanje nemoguće radnje
(*Gruntovčani, Šesta priča*)

dojti na sveto Nigdarjevo (doći na sveto "Nigdarjevo") → pojaviti se nikada
(izvorni govornik Ludbrega)

Ovim se frazemima ističe radnja koju je nemoguće ostvariti, a ujedno su frazemi koji ne predstavljaju određenu sliku situacije. Izmišljeno *sveto Nigdarjevo* poznato je kao neslužbeni praznik svih naivaca. Iako frazemi sadrže sastavnice *smrt* i *sveto*, ipak se ne mogu proučavati kao biblizmi, ni svrstati u skupinu biblijskih frazema.

Misliti pod čijim utjecajem, nametanje mišljenja

puniti glavu bedarijama (puniti glavu glupostima) → nametati kome svoja uvjerenja, zaglupljivati koga

(*Gruntovčani, Četvrta priča*)

puniti mozak tučiom → zaludivati koga svojim idejama

soliti pamet komu → utjecati riječima na nečije mišljenje, ponašanje

(izvorni govornik Ludbrega)

U spomenutom se konceptu pojavljuju somatizmi *pamet, mozak, glava*. Frazemima *puniti glavu bedarijama* i *puniti mozak tučiom* ističe se nametanje vlastitih nepotrebnih uvjerenja nekome, a može se promatrati i u smislu zaglupljivanja ili zaludivanja koga svojim idejama. Kovačević (2012) napominje kako su frazemi ovoga koncepta najčešće koncipirani na metafori u kojoj se glava poistovjećuje sa spremištem. *Soliti pamet komu* je primjer frazema gdje se drugome namjerno predlaže što treba učiniti, nameće ponašanje, riječi ili geste koje je slušatelj dužan poštivati kako bi određena situacija što bolje rezultirala.

Izmišljati

zmišlavati fiškaliju (izmišljati odvjatništvo) → iznositi neutemeljene tvrdnje

(*Gruntovčani, Sedma priča*)

zmišlati bređe buhe (izmišljati bremenite buhe) → iznositi neutemeljene tvrdnje

valjati sikačke bedastoće (valjati svakakve gluposti) → govoriti izmišljene tvrdnje

jafkati kak najveći bogec (jecati kao najveća sirotinja) → izgovaranje izmišljenih teza žaljenjem

(izvorni govornik Ludbrega)

Leksem *fiškalija* u kajkavskome je posuđenica i usvojenica. Germanizam *fiškal* označava odvjetnika, lukavoga mudrijaša. Stoga, *zmišlavati fiškaliju*, *zmišlati bređe buhe*, *valjati s kakve bedastoće* su frazemi motivirani slikom osobe koja iznosi neutemeljene tvrdnje i negativno su konotirani. Frazem *jafkati kak najveći bogec* ironične je naravi, a osim što ima značenje izgovaranja izmišljenih teza, odnosi se čovjekovo iznošenje primjedbi, žaljenje zbog stanja u kojemu se nalazi, što se metaforički izražava riječi *bogec*. Leksem označava osobu vrijednu sažaljenja, sirotana, jadnika.

Obmanjivati koga, prevariti koga

fkaniti nekoga → prevariti koga

delati bedaka z nekoga (praviti tupana od nekoga) → obmanjivati koga

mazati oči nekome z komadom pečenke (mazati oči nekome s komadom pečenke) → preveslati koga

brijati nekoga na suho → iznova veslati koga

driblati kombinata (uklizavati poduzeće) → veslati koga, varati

(*Gruntovčani, Prva priča, Peta priča, Deseta priča, Osmo priča*)

ostaviti nekoga na cedilu (ostaviti nekoga na cjedilu) → prevariti, iznevjeriti koga

delati mulca z nekoga (praviti nekoga tupanom) → obmanjivati koga

deti koga na bogečku palicu (staviti koga na sirotinjsku palicu) → prevariti koga, obmaniti

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazemi koji se odnose na obmanu su: *delati bedaka z nekoga*, *mazati oči nekome z komadom pečenke*, *brijati nekoga na suho*, *delati mulca z nekoga*. Serijal se bavi prikazivanjem životnih situacija sedamdesetih godina, dok su glavne zanimacije tadašnjih stanovnika Gruntovca gledanje vlastite koristi, pokušaji veslanja dobronamjernih osoba, zbog čega je i korpus ovoga koncepta plodonosan. Frazemi su motivirani slikom dominantnoga čovjeka, onoga koji svojim riječima ima snažan utjecaj na nekoga. Ostali frazemi poput *fkaniti nekoga*, *driblati kombinata*, *ostaviti nekoga na cedilu*, *deti koga na bogečku palicu* pripadaju konceptu prevare. Objašnjavaju se

slikom čovjeka koji namjerno svojim lošim postupcima narušava ugled drugoga.

Predbaciti komu što

rivati pod nos (gurati pod nos) → prigovoriti, predbaciti komu što

(*Gruntovčani, Četvrta priča, Treća priča*)

biti deca (biti djeca) → predbaciti komu što zbog njegove naivnosti

(izvorni govornik Ludbrega)

Prvi je frazem *rivati pod nos* u ulozi značenja predbaciti, prigovoriti, nametati komu što, dok drugi podrazumijeva zamjeriti komu što. Oba su frazema negativne konotacije. Drugi frazem simbolizira naivno, djetinjasto ponašanje.

Natovariti si nepotrebnu brigu

nakopati vraga na vrat → stvoriti si velike obaveze, brigu

(*Gruntovčani, Četvrta priča*)

deti si stroška na leđa (staviti sebi izdatak na leđa) → natovariti si nepotrebnu brigu

(izvorni govornik Ludbrega)

Vrat i *leđa* dvije su somatske sastavnice koje se pojavljuju u korpusu pronađenih frazema ovoga koncepta. Prvi se frazem zbog svoje sastavnice *vrag* svrstava u vjerske tekstove ili Bibliju. Jedan i drugi frazem stvaraju sliku prevelikih obaveza s kojima se čovjek teško može nositi.

Biti na teret komu

rivati se kak gluhi v šekeštriju (gurati se kao gluh u ispovjedaonicu) → uporno biti blizu koga protiv njegove volje, biti na teret

(izvorni govornik Ludbrega)

Frazem je motiviran slikom čovjeka koji uporno želi pristupiti mjestu kojemu ne pripada. *Šekeštrija* je kajkavska riječ za ispovjedaonicu/ konfesional. Stoga, ovaj se frazem može promatrati s vjerskoga stajališta. Nastanak ovoga frazema ogleda se u

nepovezanosti pojedinih leksema i radnje, točnije, u oprečnosti gdje dolazi do ironičnosti. Prvenstveno, gluhe osobe najčešće umjesto normalne komunikacije koriste znakovni jezik ili tehniku čitanja s usana, dok je s druge strane isповјedaonica mjesto gdje je komunikacija ključna stavka.

Prijetnja

Kobila ti lampu vgrizla! (Kobila ti ugrizla usta!) → zaprijetiti nekome, naglo ga ušutkati

Čkomi dlaka jedna! (Šuti dlaka jedna!) → prijetnjom natjerati koga na tišinu

Pij gemišta i čkomi! (Popij gemišt i utihni!) → žestoko odbrusiti, zaprijetiti kome
(*Gruntovčani, Peta priča, Prva priča*)

Poznato je da se koncept prijetnje uvijek izražava imperativom i najčešće dolazi s dozom okrutnosti. U prvome slučaju on sadrži sastavnicu *lampu*, što bi označavalo *usta*. To je zamišljena slika čovjeka kojemu kobila odgriza usta, a motiviran je ponašanjem životinje. Ostala su dva primjera frazema prijetnja nepodnošljivim osobama koje pretjerano pričaju nebuloze. Frazemi predstavljaju sliku čovjeka koji naglo odbrusi drugome.

Svađa, zavada

hrustiti se bolje od svih (hrustiti se bolje od svih) → poticati, izazivati svađu

(*Gruntovčani, Peta priča*)

skefati se na nože → (iščerkati se na noževe) → prisustvovati nasilnomu sukobu, velikoj svađi

(izvorni govornik Ludbrega)

Hrustiti se bolje od svih primjer je frazema kojim se potiče, izaziva svađa. Motiviranost se očituje u slici mrzovoljne, živčane osobe koja svojim gestama implicira na svađu. *Skefati se na nože* je frazem koji izražava nasilni fizički ili verbalni sukob, a sastavnica *nož* pridonosi razmišljanju o opasnosti situacije.

Nadzirati koga

meti koga na oku (imati koga na oku) → nadgledati koga, kontrolirati

meti špagu v svojim rukama (imati uže u svojim rukama) → upravljati čime, nadzirati koga, što

(izvorni govornik Ludbrega)

Ruka kao jedna od glavnih somatskih sastavnica ovoga koncepta simbolizira vlast. Figurativnim se izrazima u frazemu *meti špagu v svojim rukama* objašnjava preuzimanje određene vlasti i budno nadziranje, točnije upravljanje *špagom*. Frazemom *meti koga na oku* i njegovom sastavnicom *oko* se otvara značenje namjernoga kontroliranja, nadgledanja koga.

Neravnopravan odnos

znesti šlaprčke, a drugi zlatna jajca (donijeti pokvarena, a drugi zlatna jaja) → izražavanje neravnopravnosti

(*Gruntovčani, Četvrta priča*)

Koncept neravnopravnosti očituje se u frazemu u kojemu je prisutno uspoređivanje sebe samoga s drugim ljudima, nemogućnost dostizanja postignuća drugih ljudi. Frazem izražava sliku čovjeka koji iznosi pokvarena jaja te promatrajući drugoga sa zlatnim jajima ima osjećaj manje vrijednosti. U frazemu je uklopljen jedan čovjek koji nije dorastao određenoj osobi, ni situaciji.

8.1.9. Frazemi kojima se opisuje čovjekov odnos prema radu

Lijenost, nerad, gotovanski život

čubeti i loptu natiravati (čekati i udarati loptu) → igrati se vremenom

potepati vreme zabadav (potepati vrijeme uzalud) → gubiti vrijeme

smucati se po dvorištu (prešetavati/ muvati se po dvorištu) → zabašavati, izbjegavati posao

delati kak na urlaubu (raditi kao na odmoru) → biti lijen

(*Gruntovčani, Treća priča, Peta priča, Šesta priča*)

prodavati zjake (prodavati neradnike) → besposličariti
biti leni kak perga (biti lijen kao perga) → izražavanje nerada, lijenosti
(izvorni govornik Ludbrega)

Frazemi koji se odnose na ovaj koncept imaju negativnu konotaciju. Frazemi *čubeti i loptu natiravati*, *potepati vreme zabadav* i *prodavati zjake* simboliziraju namjerno izazvano gubljenje vremena, točnije igranje vremenom. *Smucati se po dvorištu* je frazem koji označava čovjekovo zabušavanje i izbjegavanje posla, dok frazem *delati kak na urlaubu* obilježava čovjekovu apsolutnu nepokretljivost i lijenost. Ironično je kako se uz svaki frazem vežu glagoli poput *natiravati*, *potepati*, *delati*, *prodavati*. Posljednji je frazem jedini poredbeni, a motiviranost leži u čovjekovom neradu i pasivnosti.

Marljivost, naporan rad

hrndati po gruntu (muku mučiti po dvorištu) → naporno obavljati neki rad
za istinu nesti zlatna jaja (uistinu nositi zlatna jaja) → kvalitetno obaviti rad
dobro tirati posla (dobro tjerati posao) → biti vrijedan, marljiv
(*Gruntovčani*, *Treća priča*, *Četvrta priča*, *Sedma priča*)

hasneti po cele dane (koristiti cijele dane) → intenzivno raditi
biti vreden kak čmela (biti vrijedan kao pčela) → obavljati pošten rad
(izvorni govornik Ludbrega)

Za istinu nesti zlatna jaja frazem je koji opisuje kvalitetno obavljanje rada neke osobe, isto tako i čovjekove vješte ruke koje bez problema pristupe i obave zahtjevan posao. Ostali su primjeri frazema oni kojima se obilježava ozbiljnost prihvaćanju posla, intenzivan rad. Najbolje se opisuju inačicom *prionuti na posao*, a motivirani su marljivošću. Budući da se pčele smatraju vrijednim blagom, pošten je rad idealno opisati frazomom *biti vreden kak čmela*.

Prezaposlenost

služiti kak crv (služiti kao crv) → biti prezaposlen

(*Gruntovčani, Deveta priča*)

nemati se da muditi (nemati se kada zadržavati) → biti stalno zauzet, nedostatak vremena

(izvorni govornik Ludbrega)

Motiviranost zauzetošću, prevelikom količinom rada obilježava se frazemima: *nemati se da muditi, služiti kak crv*. Nedostatak vremena u prvome je frazemu *nemati se da muditi* odličan pokazatelj prezaposlenosti, čovjeka koji ne stigne odvojiti niti sekundu kako bi odmorio. Drugi je frazem *služiti kak crv* negativne konotacije. Osim prezaposlenosti odnosi se i na nepoštivanje čovjekovoga rada, što najbolje opisuje usporedba sa spomenutim parazitskim nametnikom.

8.2. Frazemi kojima se opisuje količina

Neznatna količina, malo

niti kulko je črno pod noftom (ni koliko je crno ispod nokta) → izražavanje male vrijednosti, neznatne količine

(izvorni govornik Ludbrega)

Neznatna količina nečega opisuje se frazemom *niti kulko je črno pod noftom*. Frazemska motiviranost leži u čovjeku do kojega nešto nije doprlo ni u najmanjoj mjeri: *Kaj budu bakice na obloku komentirale me zanima točno kulko je črno pod noftom*.

8.3. Frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi

Brzo, na brzinu

bežati kak veter tamjana nosi (bježati kako vjetar nosi tamjan) → izražavanje velike brzine kretanja

lupiti dlanom v dlan (lupiti dlanom u dlan) → dogoditi se sada, odmah

mignuti okom (namignuti okom) → napraviti nešto gotovo istoga trenutka, brzo (izvorni govornik Ludbrega)

Svi se prikupljeni frazemi objašnjavaju kao: velikom brzinom, odmah, sada. Somatske sastavnice koje se pojavljuju u ovome konceptu su *dlan* i *oko*. Glagolske sastavnice *bežati*, *lupiti*, *mignuti* nose značenje: gotovo istoga trenutka i njima se dodatno upotpunjava značenje velike brzine.

Sporo, usporeno

pelati se kak z kravicama (voziti se kao s kravicama) → tromo upravljati prometnim sredstvom

jahati tri dana na magarcu → usporeno, tromo kretanje (izvorni govornik Ludbrega)

Frazemske inačice navedenih koncepata opisuju isključivo usporeno kretanje, primjerice, *Sesti si z njim v auto je kak tri dana jahati na magarcu, ma još bi i s tom živinom prije došel*. U kajkavskoj su frazeologiji najčešće one koje se odnose na čovjekovo tromo upravljanje prometnim sredstvima.

Daleko

živeti de je ne Mojsije z palicom vudril (živjeti gdje Mojsije nije udario palicom) → opis udaljenoga, zapuštenoga mjesta

Bogu za hrptom (Bogu iza leđa) → nešto što je daleko, nepristupačno (izvorni govornik Ludbrega)

Pronađeni se frazemi svrstavaju u vjerske tekstove ili Bibliju. Imena poput Mojsija ne egzistiraju isključivo kao imena, već nose posebno značenje, kako je to istaknula Opašić (2014: 187). Osobno ime u slučaju frazema *živeti de je ne Mojsije z palicom vudril* osim simbola načina ponašanja (Mojsije udara s palicom) označava udaljeno, zapušteno mjesto za koje rijetko tko zna. Također, opis velike udaljenosti označava i frazem *Bogu za hrptom*. U ovome je frazemu prisutna somatska sastavnica *hrbet*, tj. *leđa* koja ostavlja dojam nepristupačnosti.

9. RJEČNIK FRAZEMA

A

ANĐEO	<i>biti pravi <u>anđelek</u></i>	imati dobro srce
--------------	----------------------------------	------------------

B

BAČVA	<i>biti kak <u>brenkica</u></i>	opis debele osobe, okrugla osoba kao bačva
--------------	---------------------------------	---

BOG	<i>diti <u>Bogu</u> na račun</i>	umrijeti
------------	----------------------------------	----------

	<i>biti sirotinja teška <u>Bogu</u></i>	nedostatak financija, čovjekova neimaština
--	---	---

BUHA	<i>zmišlati bređe <u>buhe</u></i>	iznositi neutemeljene tvrdnje
-------------	-----------------------------------	----------------------------------

BUNDEVA	<i>živeti kak <u>tikva</u> v kuruzi</i>	život bez rada i obaveza
----------------	---	--------------------------

C

CJEDILO	<i>ostaviti nekoga na <u>cedilu</u></i>	prevariti, iznevjeriti koga
----------------	---	-----------------------------

CRV	<i>služiti kak <u>crv</u></i>	biti prezaposlen
------------	-------------------------------	------------------

Č

ČAČKALICA	<i>biti kak <u>čačkalica</u></i>	osoba slabije građe, mršava osoba
------------------	----------------------------------	--------------------------------------

ČOVJEK	<i>biti <u>čovjek</u> na mestu</i>	ponašati se prisebno, posjedovati vrlinu razboritosti
D		
DAN	<i>hasneti po cele <u>dane</u></i>	intenzivno raditi
DJECA	<i>biti kak <u>pačurlija</u> vu vrtiću</i>	nedostatak iskustva, nezrelost
	<i>biti <u>deca</u></i>	predbaciti komu što zbog njegove naivnosti
DLAKA	<i>Čkomi <u>dlaka</u> jedna!</i>	prijetnjom natjerati koga na tišinu
DLAN	<i>lupiti <u>dlanom</u> v <u>dlan</u></i>	dogoditi se sada, odmah
DORA	<i>hodati kak nora <u>Dora</u></i>	hodati velikom brzinom
DRAVA	<i>zginuti kak da je koga <u>Drava</u> 'dnesla</i>	nestati, maknuti se od posla
DRVO	<i><u>drevo</u> je <u>drevo</u></i>	nemogućnost shvaćanja nečega
	<i>spati kak klada</i>	imati čvrsti, debeli san
DVORIŠTE	<i>smucati se po <u>dvorištu</u></i>	zabušavati, izbjegavati posao

	<i>hrndati po <u>gruntu</u></i>	naporno obavljati neki posao
--	---------------------------------	------------------------------

DŽ

DŽEP	<i>meti plitkoga <u>žepa</u></i>	živjeti skromno
-------------	----------------------------------	-----------------

Đ

ĐUBRENIK	<i>ziti z <u>gnoja</u> vun</i>	čovjekov pomak na bolje u životu, izlaz iz teške situacije
-----------------	--------------------------------	--

G

GEMIŠT	<i>Pij <u>gemišta</u> i čkomi!</i>	žestoko odbrusiti, zaprijetiti kome
---------------	------------------------------------	-------------------------------------

GERA	<i>držati se kak mila <u>Gera</u></i>	opis osobe bez vlastitoga stava
-------------	---------------------------------------	---------------------------------

GLAVA	<i>meti žicu v <u>glavi</u></i>	biti inteligentan
--------------	---------------------------------	-------------------

	<i>meti trdu <u>glavu</u></i>	biti tvrdoglav
--	-------------------------------	----------------

	<i>ne meti se deske v <u>glavi</u></i>	opis ćaknute osobe
--	--	--------------------

	<i>flapljen mokrom štomfom po <u>glavi</u></i>	postati odjednom budalast
--	--	---------------------------

	<i>koštati <u>glave</u> koga kaj</i>	nastradati u životu
--	--------------------------------------	---------------------

	<i>zdići se lasi na <u>glavi</u> od nečega</i>	plašiti se nečega
	<i>ostati bez <u>glave</u></i>	pokazivati pretjeranu zbunjenost
	<i>zabiti <u>glavu</u></i>	biti zbunjen, biti zaboravljiv
	<i>pokriti se z škrneclinom po <u>glavi</u></i>	staviti papirnatu vrećicu na glavu zbog srama
	<i>puhnuti kakova bedastoća v <u>glavu</u></i>	doći do zamisli koja vodi u nesmotrene postupke
	<i>slagati brojke v <u>glavi</u></i>	duboko promišljati
	<i>pregruntati si v <u>glavi</u></i>	već razmisliti, stvoriti gotovu misao
	<i>halositi po <u>glavi</u></i>	neprestano se vraćati na iste misli
	<i>puniti <u>glavu</u> bedarijama</i>	nametati kome svoja uvjerenja, zaglupljivati koga
GLUPAN	<i>biti <u>Dudek</u></i>	biti nedokučiv
	<i>držati štangu kak <u>hurma</u></i>	biti umno ograničen

	<i>biti <u>tokač</u></i>	nemogućnost
	<i>biti <u>nemeški</u></i>	razumijevanja čega
GLUPOST	<i>valjati s kakve <u>bedastoće</u></i>	govoriti izmišljene tvrdnje
GOLUB	<i>njihati se z <u>golubekima</u></i>	biti zaljubljen, biti u sedmome nebu
GOSPOĐICA	<i>držati se kak <u>frajla</u></i>	imati prenaplašenu potrebu za isticanjem
GOVOR	<i><u>govoriti</u> kak navijeni</i>	govoriti brzo ipuno, bez predaha
GRANA	<i>suhi kak <u>treska</u></i>	izrazito mršava osoba
	<i>stepati se kak <u>šiba</u> na vodi</i>	biti trajno preplašen
I		
IGLA	<i>plesati na <u>iglama</u></i>	biti napet, vrpeljiti se
ISPOVJEDAONICA	<i>rivati se kak gluhi v <u>šekeštriju</u></i>	uporno biti blizu koga protiv njegove volje, biti na teret
J		
JA	<i>ne dati <u>sebe</u> žmikati</i>	imati čvrsti karakter

JAJA	<i>znesti šlaprčke, a drugi zlatna <u>jajca</u></i>	izražavanje neravnopravnosti
	<i>za istinu znesti zlatna <u>jaja</u></i>	kvalitetno obaviti rad
JEZIK	<i>meti <u>jezika</u> kak krava repa</i>	brbljavost, sklonost ogovaranju
	<i>deti <u>jezika</u> za zube</i>	naglo ušutjeti
K		
KOBILA	<i>stečati kak hezna <u>kobila</u></i>	biti izrazito glasan
	<i><u>Kobila</u> ti lampu vgrizla!</i>	zaprijetiti nekome, naglo ga ušutkati
KOŠARA	<i>plesti <u>korpace</u></i>	jako plakati
KOŽA	<i>kost i <u>koža</u> te je</i>	opis mršave, ispijene osobe
	<i>meti <u>kožu</u> kak na peti</i>	biti otporan na tuđe nevolje
KRAVA	<i>pelati se kak z kravicama</i>	tromo upravljati prometnim sredstvom
KRPA	<i>bledi kak krpa</i>	čovjek blijede kože

KRUŠKA	<i>biti gladen pod svojom <u>hruškom</u></i>	prikaz čovjekove neimaštine
KUĆA	<i>udostojiti se dotirati k <u>hiži</u></i>	prikaz manjka dostojanstva
	<i>dati zadnju paru z <u>hiže</u> van</i>	zadužiti se preko granica mogućnosti
L		
LEĐA	<i>podeti kome svoja <u>leđa</u></i>	pružiti pomoć i podršku kome
	<i>deti si stroška na <u>leđa</u></i>	natovariti si nepotrebnu brigu
	<i>odnesti na svojim <u>plećima</u> kaj</i>	izdržati, preživjeti mnogo nepravilika
	<i>Bogu za <u>hrptom</u></i>	nešto što je daleko, nepristupačno
LOJ	<i>iti kak po <u>loju</u></i>	opis situacije koja teče bez poteškoća
LOPTA	<i>čubeti i <u>loptu</u> natiravati</i>	igrati se vremenom
LUTALICA	<i>zgledati kak zadnji <u>landravci</u></i>	čovjek očajnoga fizičkoga stanja

LJ

LJEPOTA	<i>biti <u>kreden</u></i>	ličiti na nešto, lijep čovjek
----------------	---------------------------	-------------------------------

LJESTVE	<i>biti kak <u>lojtra</u></i>	opis visoke osobe
----------------	-------------------------------	-------------------

M

MAGARAC	<i>jahati tri dana na <u>magarcu</u></i>	usporeno, tromo kretanje
----------------	--	--------------------------

METAR	<i>biti <u>metar</u> i šumska jagoda</i>	opis niske osobe ili osobe
	<i>biti <u>metar</u> i žilet</i>	patuljastoga rasta

MLADUNCI	<i>dobiti <u>mlade</u></i>	biti jako uzrujan
-----------------	----------------------------	-------------------

MLIJEKO	<i>biti još <u>mlečni</u></i>	nedostatak iskustva
----------------	-------------------------------	---------------------

MOJSIJE	<i>živeti de je ne <u>Mojsije</u> z palicom vudril</i>	opis udaljenoga, zapuštenoga mjesta
----------------	--	--

MOZAK	<i>puniti <u>mozak</u> tučirom</i>	zaluđivati koga svojim idejama
--------------	------------------------------------	-----------------------------------

MUHA	<i>hodati kak <u>muha</u> bez glave</i>	biti dezorijentiran
-------------	---	---------------------

	<i>'braćati se kak <u>muha</u> v močnjaku</i>	čovjekov nedostatak prisebnosti, česta promjena mišljenja
--	---	---

	<i>leteti kak <u>muha</u> koli vruće kaše</i>	ulizivati se kome
--	---	-------------------

N

NAJAMNINA	<i>vloviti tu i tam koju <u>nadnicu</u></i>	opis čovjekovoga postepenoga napuštanja teške situacije
------------------	---	---

NERADNIK	<i>prodavati <u>zjake</u></i>	besposličariti
-----------------	-------------------------------	----------------

NETKO	<i>ne trsiti se za nekoga, nekaj</i>	biti bezosjećajan
--------------	--	-------------------

	<i>biti jako truden</i>	stalno umorna, iscrpljena osoba
--	-------------------------	------------------------------------

	<i>biti pošlokneni</i>	proždrljivost, neumjerenost u hrani
--	------------------------	--

	<i>ziti na suho</i>	biti u dugovima
--	---------------------	-----------------

	<i>fkaniti nekoga</i>	prevariti koga
--	-----------------------	----------------

	<i>brijati nekoga na suho</i>	iznova veslati koga
--	-------------------------------	---------------------

	<i>pehati vu nekoga</i>	namjerno dosađivati kome
--	-------------------------	--------------------------

	<i>hrustiti se bolje od sih</i>	poticati, izazivati svađu
--	---------------------------------	---------------------------

	<i>nemati se da muditi</i>	biti stalno zauzet, nedostatak vremena
--	----------------------------	---

NIGDARJEVO	<i>dojti na sveto <u>Nigdarjevo</u></i>	pojavit se nikada
NIJEMAC	<i>praviti se <u>Nemec</u></i>	nemogućnost shvaćanja čega
NOGA	<i>meti teške <u>noge</u></i>	čovjek lošega zdravlja
	<i>ostavljaju <u>noge</u> koga</i>	otkazivanje sposobnosti hodanja
	<i>štepćati z <u>noge</u> na <u>nogu</u></i>	biti nervozan
	<i>vleči se z <u>noge</u> na <u>nogu</u></i>	kretanje bez strke, žurbe
	<i>zdići nekoga na svoje <u>noge</u></i>	osposobiti, odgojiti koga
	<i>vritnuti <u>nogom</u> v kmicu</i>	učiniti ishitrenu, nepromišljenu radnju
NOKAT	<i>niti kulko je črno pod <u>noftom</u></i>	izražavanje male vrijednosti, neznatne količine
NOS	<i>zadevati se v <u>nosu</u></i>	žaljenje zbog uspjeha drugoga, zavist
	<i>frkati z <u>nosom</u></i>	naljutiti se, uvrijediti
	<i>rivati pod <u>nos</u></i>	prigovoriti, predbaciti komu što

NOVAC	<i>stalno heftati <u>peneze</u> od staroga jape</i>	opis čovjekove neosjetljivosti za drugoga, bezobzirnosti
	<i>biti puni <u>jezerač</u> kak jajca dlak</i>	imati financijskih problema
	<i>biti <u>švorc</u></i>	pokazatelj čovjekove neimaštine
	<i>ne meti <u>fintu</u></i>	
	<i>brati lepe <u>peneze</u></i>	lako samostalno zaraditi
	<i><u>peneze</u> na cesti pobirati</i>	
	<i><u>penezi</u> curiju kak bedasti</i>	znatni dobitak
	<i>meti <u>dinara</u> v rukama</i>	biti financijski samostalan
	<i>žmikati <u>milijone</u></i>	čovjekovo blagostanje,
	<i>kopitati se na <u>hiljedarkama</u></i>	veliko bogatstvo
	<i>meti <u>penez</u> kak blata</i>	
NOŽ	<i>skefati se na <u>nože</u></i>	prisustvovati nasilnomu sukobu, velikoj svađi

O

OBITELJ	<i>zrepiti se z lepom <u>familijom</u></i>	rugati se svojoj obitelji
OČI	<i>sklapati <u>oči</u></i>	biti umoran
	<i>mazati <u>oči</u> nekome z komadom pečenke</i>	preveslati koga
	<i>meti koga na <u>oku</u></i>	nadgledati koga, kontrolirati
	<i>mignuti <u>okom</u></i>	napraviti nešto gotovo istoga trenutka, brzo
ODMOR	<i>delati kak na <u>urlaubu</u></i>	biti lijen
ODVJETNIŠTVO	<i>zmišlavati <u>fiškaliju</u></i>	iznositi neutemeljene tvrdnje
OSA	<i>leteti kak da je koga <u>osa</u> fpičila</i>	biti smeten, zbunjen
P		
PALAC	<i>stiskati <u>fige</u></i>	željeti nekome sreću
PALICA	<i>deti koga na bogečku <u>palicu</u></i>	prevariti koga, obmaniti
PAMET	<i>soliti <u>pamet</u> komu</i>	utjecati riječima na nečije mišljenje, ponašanje

PAPRIKA	<i>črteni kak <u>paprika</u></i>	čovjek crvenoga lica
PAS	<i>držati se cmizdravo kak <u>peš</u> vu čuru</i> <i>držati se kak <u>peš</u> na lancu</i>	stanje smušenosti, plakanje
PČELA	<i>biti vreden kak <u>čmela</u></i>	obavljati pošten rad
PEĆ	<i>goreti kak krušna <u>peć</u></i>	pokazatelj čovjekove prekomjerne uzrujanosti
PERGA	<i>biti leni kak perga</i>	izražavanje nerada, lijenosti
PILE	<i>čuditi se kak <u>picek</u> glisti</i>	nevjerojatno čuđenje
PJESMA	<i>čuti lepe <u>popevke</u> i frknuti</i>	slušati nečije lekcije
PODUZEĆE	<i>driblati <u>kombinata</u></i>	veslati koga, varati
POSAO	<i>dobro tirati <u>posla</u></i>	biti vrijedan, marljiv
POŠTENJE	<i>meti obraza na <u>poštenje</u></i> <i>pozivati</i> <i><u>poštenje</u> deti pod mali zub</i> <i>poscati se na nečije <u>poštenje</u></i>	opis čovjeka bez morala, nedostatka dostojanstva, izražavanje čovjekove besramnosti
PURA	<i>paseju se <u>purice</u> kome</i>	naježiti se zbog

		uzbuđenja ili straha
	<i>držati se kak da je komu <u>pura kruha</u> fčuknula</i>	gledati ljutito koga
PURAN	<i>biti napuhnjeni kak <u>puran</u></i>	biti namršten
R		
RANA	<i>fčuhnuti kak namazana <u>rana</u></i>	suzdržavati se od govora
REBRA	<i>sama <u>rebra</u> su te</i>	opis izrazito mršave osobe
REP	<i><u>repa</u> 'zmeknuti</i>	izbjegavati odgovornost
RUKA	<i>meti špagu v svojim <u>rukama</u></i>	upravljati čime, nadzirati koga, što
S		
SAJAM	<i>đalamuriti kak na <u>sejmu</u></i>	vikati na sav glas
SIROTINJA	<i>jafkati kak najveći <u>bogec</u></i>	izgovaranje izmišljenih teza žaljenjem
SJEKIRA	<i>copnuti <u>sekiru</u> v med</i>	imati sreću
SLIJEPAC	<i>biti <u>slepi</u> pol života</i>	ne uvidjeti, ne shvaćati dugo neke stvari
SMRT	<i>zgledati kak <u>smrt</u> na</i>	opis lošega fizičkoga

	<i>dopustu</i>	stanja
	<i>poslati po <u>smrt</u> nekoga</i>	izražavanje nemoguće radnje
SPUŽVA	<i>fpijati kak <u>spužva</u></i>	dobro pamćenje, dobro upijanje znanja
SRCE	<i>strefiti glasa v <u>srce</u></i>	jako se prestrašiti
STRAŽNJICA	<i>progovoriti na <u>rit</u></i>	opis čovjeka koji ništa ne može zadržati za sebe
	<i>meti kršlje v <u>riti</u></i>	biti nemiran
	<i>petati se kak detetu rubec v <u>riti</u></i>	kretanje bez žurbe, veoma polako
	<i>hodati kak da ima botu v <u>riti</u></i>	loša mogućnost kretanja zbog ograničenja tijela
	<i>pasti na <u>rit</u></i>	izuzetno se iznenaditi
STROJ	<i>hrkati kak <u>banzek</u></i>	proizvoditi čudne zvukove tijekom sna
STUP	<i>biti kak <u>stup</u></i>	biti veoma tvrdoglav
T		
TAMJAN	<i>bežati kak veter <u>tamjana</u> nosi</i>	izražavanje velike brzine kretanja

TRAČNICA	<i>biti trdi kak <u>šinja</u></i>	stanje potpunoga pijanstva
TRBUH	<i>zalepiti se <u>črevo</u> za križa</i>	prisutnost velikoga osjećaja gladi
TUPAN	<i>delati <u>mulca</u> z nekoga</i>	obmanjivati koga
	<i>delati <u>bedaka</u> z nekoga</i>	
	<i><u>zatulenec</u> jedan <u>zatuleni</u></i>	rugati se kome
	<i>delati se <u>norca</u> z nekoga</i>	
U		
UHO	<i>čez jedno <u>vuho</u> nuter, čez drugo van</i>	nepažljivo slušati
UŠ	<i>biti dosaden kak <u>vuš</u></i>	biti nepodnošljiv, neumorno dosadan
V		
VRAG	<i>biti grdi kak <u>vrag</u></i>	biti izrazito ružan
	<i>nakopati si <u>vraga</u> na vrat</i>	stvoriti si velike obaveze, brigu
VRAT	<i>zapasti v duge do vrata</i>	zadužiti se preko svoje mogućnosti

VRIJEME	<i>potepati <u>vreme</u> zabadav</i>	gubiti vrijeme
Ž		
ŽARAC	<i>biti pijan kak <u>šerajzlin</u></i>	stanje potpunoga pijanstva
ŽIVCI	<i>piti <u>živce</u> na cevčicu</i>	dosaditi komu
	<i>spiti <u>živce</u> komu</i>	
ŽIVICA	<i>skakati po <u>živici</u></i>	biti nemiran

Tablica 1. Rječnik frazema

10. ZAKLJUČAK

Konceptualnom i semantičkom analizom obrađeni su prethodno popisani frazemi iz serijala *Gruntovčani* i frazemi prikupljeni prilikom terenskoga istraživanja. Korpus obiluje poredbenim frazemima koji su sastavljeni od priložnoga veznika *kak* i imenice koja je najčešće priključena glagolu ili u rjeđem slučaju pridjevu. Postoji i pojavnost frazema koji pripadaju vjerskim tekstovima ili Bibliji te velika prisutnost germanizama poput leksema: *urlaub* - njem. der Urlaub: odmor, dopust; *grunt* - njem. der Grund: osnova, temelj, dno; *štomfa* - njem. der Strumpf: čarapa; *heftati* - njem. heften: prikačiti, pričvršćivati; *šinja* - die Schiene: tračnica.

Od već spomenute tri osnovne skupine frazema prema Barbari Kovačević (2012): skupina frazema koji se odnose na čovjeka, ona kojom se opisuje količina, frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi, u ovome je radu najbrojnija ona koja se odnosi na čovjeka. Skupini pripada čak 175 od ukupno pronađena 183 frazema. Tri velike skupine frazema dijele se na različite podskupine s obzirom na koncept i frazemsko značenje koje nose. Najmanje je zastupljena skupina količine sa samo jednim frazemom svrstanim u jedan koncept. Prethodno navedena količinski najveća skupina frazema koji se odnose na čovjeka svoju rodnost pripisuje podskupini frazema kojima se opisuju čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi.

Važno je u sklopu serijala spomenuti podskupinu frazema kojima se opisuju čovjekov status i životne situacije. Korpus pronađenih frazema ove skupine pojavljuje se gotovo u svakoj epizodi. Različitim je prikazima i kombiniranjem frazema, osobito leksemom *penezi* ili sinonimnim leksemima, u epizodama *Gruntovčana* iskazana značajna problematika financija i čovjekova neimaština. Nadalje, velika većina prikupljenih i analiziranih frazema sadrži somatske sastavnice: *glava*, *leđa*, *oči*, *noge*, *ruke*, *stražnjica* i sl. Osim što je za stvaranje frazetskoga značenja ključna čovjekova predodžba o pojedinim dijelovima tijela, njegove funkcije, dio se uloge u oblikovanju značenja pripisuje tradicionalnoj simbolici.

11. LITERATURA

1. Bilić, Dubravko: *Djelo Mladena Kerstnera*, Podravski zbornik, No. 34, 2008., <https://hrcak.srce.hr/228331>
2. Blažeka, Đuro: *Vrela kajkavskih govora*, Tiskara Horvat, Čakovec, 2003.
3. Johnson, Lakoff: *Metafore koje život znače*, Disput, Zagreb, 2015.
4. Kerstner, Mladen ml.: *Mladen Kerstner, književnik i otac*, Biblioteka Ludbreške razglednice, knjiga 3, Ludbreg, 2016.
5. Kovačević, Barbara, *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2012.
6. Lončarić, Mijo: *Kaj jučer i danas*, Tiskarsko-izdavački zavod Zrinski, Čakovec, 1990.
7. Lončarić Mijo: *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
8. Melvinger, Jasna: *Leksikologija*, Pedagoški fakultet, Osijek, 1989.
9. Menac, Antica: *Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika*, Filologija, No. 22/23, 1994., <https://hrcak.srce.hr/157674>
10. Menac-Mihalić, Mira: *Iz kajkavske frazeologije, Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 37, No. 2, 2011., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=124973
11. Miklošić, Miljenko: *Prostorni plan uređenja grada Ludbrega*, Podravski zbornik, No. 26/27, 2000., https://hrcak.srce.hr/search/?show=results&styp=1&c%5B0%5D=article_search&t%5B0%5D=Prostorni+plan+ure%C4%91enja+grada+Ludbrega
12. Novak, Katarina: *Klasifikacija i akcentuacija govora istočne ludbreške Podravine*, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 39, No. 1, 2013., https://hrcak.srce.hr/search/?show=results&styp=1&c%5B0%5D=article_search&t%5B0%5D=klasifikacija+i+akcentuacija+govora+isto%C4%8Dne+ludbre%C5%A1ke+podravine
13. Opašić, Maja: *Biblijski onimi u hrvatskome jeziku*, *Folia onomastica Croatica*, No. 23, 2014, <https://hrcak.srce.hr/140872>
14. Peršić-Kovač, Vesna: *Prikaz tradicijskog načina života u seriji Gruntovčani*, Podravski zbornik, No. 41, 2015.,

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=331086

15. Stanojević, Mateusz-Milan: *Metafore koje istražujemo: suvremeni uvid u konceptualnu metaforu*, Srednja Europa, Zagreb, 2014.

12. POPIS PRILOGA

12.1. Popis slika

Slika 1. *Metaforičko preslikavanje iz izvorišne domene vatre na ciljanu domenu ljubavi*, Stanojević, 2014: 31

Slika 2. *Karta kajkavskoga narječja*, Lončarić, 1996

Slika 3. *Pisani tekst s rukopisom kojim se dorađuje scenarij*, Kerstner ml., 2016: 18

12.2. Popis tablica

Tablica 1. Rječnik frazema

13. SAŽETAK

U radu se objašnjava na koji se način metafora osim s polja isključivo jezičnoga stajališta može promatrati i kao konceptualno semantički fenomen. Dok je jezična metafora prirodna cjelina ljudskoga jezika, konceptualna se metafora veže uz ljudske misli i utemeljena je na svakodnevnome iskustvu. Predmet istraživanja bili su kajkavski frazemi prikupljeni u mjestu Ludbreg, ali i velika količina danas ustaljenih kajkavskih frazema iz Kerstnerovoga serijala *Gruntovčani*. Svi su kajkavski frazemi prema konceptualnoj i semantičkoj analizi podijeljeni u tri glavne skupine: frazemi koji se odnose na čovjeka, frazemi kojima se opisuje količina i frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi. Veliki značaj u podjeli imale su somatske sastavnice koje uklopljene u frazem odražavaju čovjekove mentalne sposobnosti, emocije, stavove, a ističu i simboliku pojedinoga dijela tijela.

Ključne riječi: konceptualna metafora, kajkavski frazemi, somatske sastavnice, konceptualno semantička analiza.

14. SUMMARY

Master's thesis explains how metaphor can also be perceived as a conceptually semantic phenomenon, apart from the field of purely linguistic point of view. While linguistic metaphor is a natural complex of human language, conceptual metaphor is tied to human thoughts and it is based on everyday experience. The subject of research was kajkavian phrases collected in Ludbreg, but also a large amount of today established kajkavian phrases from Kerstner's serial *Gruntovčani*. All of kajkavian phrases based on conceptual and semantic analysis are divided in three main groups: phrases referring to people, phrases describing quantity and phrases that describe temporal and spatial relations. Great importance in this division were the somatic components which incorporated into the phrase reflect a person's mental abilities, emotions, attitudes and also emphasize the symbolism of particular parts of the body.

Keywords: conceptual metaphor, kajkavian phrases, somatic components, conceptually semantic analysis.